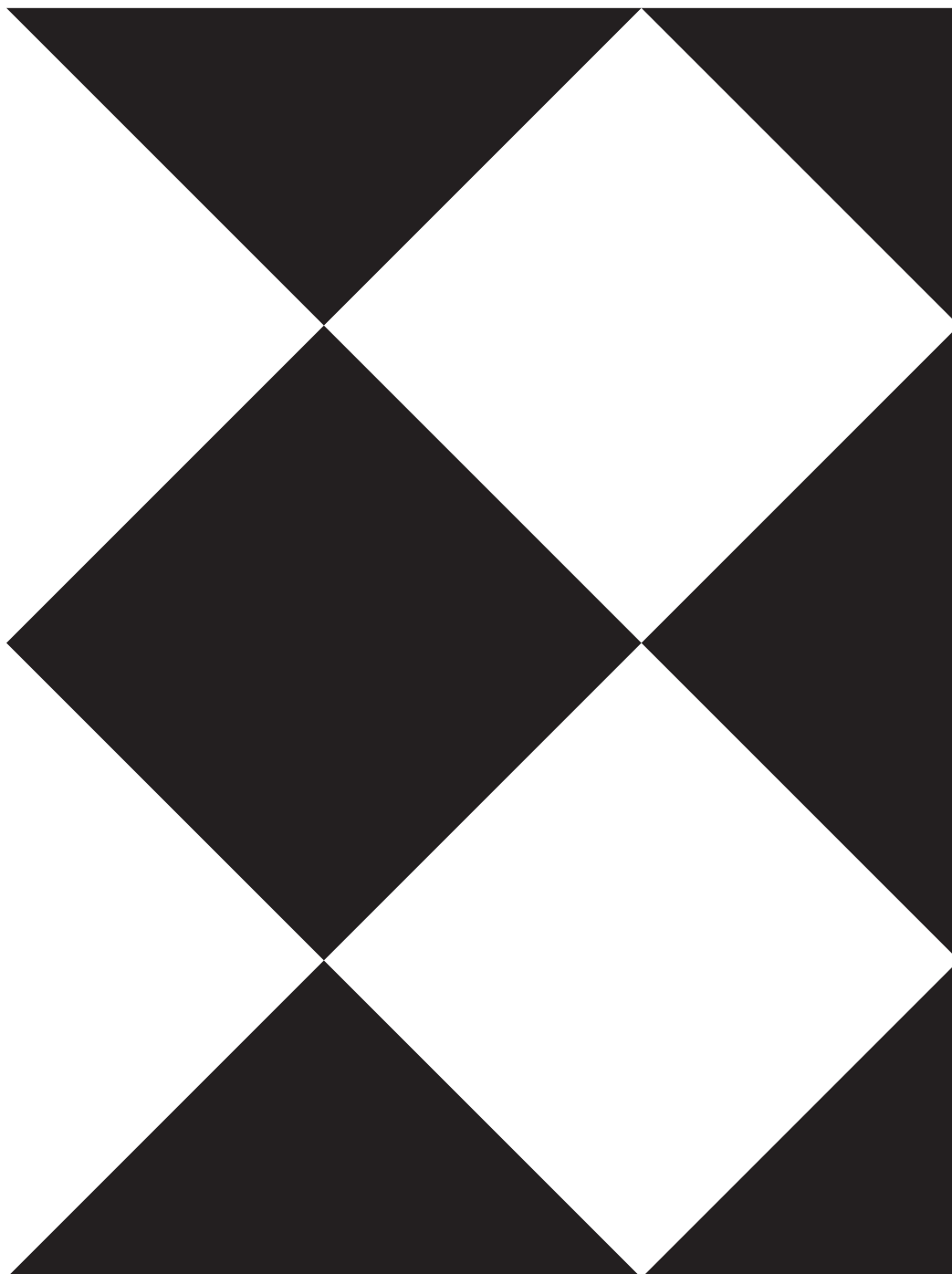

I väntan på klasspolitik

EN KLASSMEDVETEN BEFOLKNING UTAN REPRESENTATION

Hampus Andersson

Katalys publikationer

- No1: Välfärden är vinsten
No2: Svar på tal om vinster i välfärden
No3: Vilken arbetsmarknad ska vi ha?
No4: Slaget om den likvärdiga skolan
No5: Hälften kvar och hela framtiden
No6: "Jag tar värktabletter men det hjälper inte"
No7: Vägen till en likvärdig skola
No8: Fallet järnvägen
No9: Björklundeffekten
No10: Åtstramningsdoktrinen
No11: En röst på SD är en röst på högern
No12: Mest åt de rika
No13: Färre lärare ger vinsten!
No14: Ordens makt i politiken
No15: Handbok för en ny kulturminister
No16: Städhjälp och bartender för alla?
No17: Förklaringar till SD:s framgång
No18: Utan segel i vänstervinden – eftervalsanalys
No19: I frihandelns goda namn
No20: Från massarbetslöshet till full sysselsättning
No21: Vägen till en likvärdig skola – skolpolitisk årsbok 2015
No22: Jämlikhet är lösningen!
No23: En för alla, alla för vem?
No24: Måste vi jobba 8 timmar per dag?
No25: Kapitalet i tjugoförsta århundradet
No26: Piketty på tre röda
No27: Porten kallas trång
No28: Partierna och jämlikheten
No29: Anställningsformer i Sverige
No30: Med låg kvalitet som affärsidé
No31: Den blåbruna röran
No32: Spagat över väljarkåren
No33: I skuggan av TTIP: Ceta
No34: Postkapitalism: Vår gemensamma framtid
No35: Massivt stöd för jämlikhetspolitik
No36: Pensionssveket
No37: Med integrationen som murbräcka
No38: Finansialiseringen av Sverige: på väg mot nästa kris?
No39: Sänkta löner funkar inte
No40: Klass, identitet och politisk mobilisering
No41: Arbetarlitteraturen och klassamhället
No42: Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier
No43: Mediekapitalet
No44: Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden
No45: Det nya arbetslivet: management-by-stress
No46: Svängdörrarnas förlovade land
No47: Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?
No48: Klassamhällets tystade röster och perifera platser
No49: En fråga om klass i framtidsstaden Malmö
No50: I väntan på klasspolitik

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Hampus Andersson är sociolog och arbetar som utredare på Kommunal.

Författaren tackar: *Bland flera konstruktiva kritiker vill jag rikta ett särskilt tack till två personer vars bidrag präglade rapporten. Insamling och bearbetning av data har skett under min tid på sociologiinstitutionen vid University of Oxford, där professor Colin Mills varit en outhärlig resurs. Under omarbetningen av studien till ett (något) mer populärvetenskapligt format har sedan min alltid så kloke vän Daniel Johansson bidragit med idéer och kommentarer som gjort analysen skarpare och argumentationen mer sammanhållen.*

Grafisk form och sättning: Petter Evertsén & Jesper Weithz/Revoluform

Besök vår hemsida: www.katalys.org

Sammanfattning

Länge kretsade det politiska samtalet i Sverige främst kring klassiska vänster-höger-frågor som arbetsmarknad, skatter och välfärd. Numera handlar det allt mer om lag och ordning, migration och kultur, det vill säga frågor på den så kallade GAL-TAN-skalan. Parallellt har klassröstningen minskat. Vilken social klass du tillhör förklarar i allt mindre utsträckning vilket parti du röstar på. Det vinner främst Sverigedemokraterna på, som trots sin högerinriktade ekonomiska politik drar många arbetarväljare.

Utifrån dessa trender har många dragit slutsatsen att relationen mellan klass och ideologi har försvagats. De väntar sig att framtidens politiska strid kommer att föras längs GAL-TAN-skalan, mellan frihetliga internationalister och auktoritära nationalister.

Men den slutsatsen är förhastad. Den här rapporten visar att det nya politiska landskapet *inte* beror på att arbetare slutat vara vänster i traditionell mening. Klass och ideologi hänger fortfarande tydligt ihop. Att klass och politik inte gör det beror snarare på att de politiska partierna numera sällan lyfter de intressekonflikter som formar människors ideologiska medvetande. Rapporten kan sammanfattas i tre övergripande slutsatser:

- *Sverige har en klassmedveten befolkning utan representation.* Svenska folket tänker utifrån klass men politiken utgår inte från klass. Arbetare är vänster (de vill ha ekonomisk jämlikhet), borgarklassen är höger och medelklassen befinner sig i mitten. Avsaknaden av klasspolitik – en tydlig motsättning mellan vänster och höger – gör dock att detta mönster inte omsätts i röstningsbeteende.
- *Svenska folket vill ha ekonomisk jämlikhet men inte stor invandring.* Andelen av befolkningen som både vill ha en aktiv fördelningspolitik och en stor invandring är liten. Det finns ett brett stöd för en progressiv politik, men den måste bäras av en debatt som sätter frågor om vänster och höger i förgrunden. Annars ser de ideologiska majoritetsförhållandena helt annorlunda ut.
- *Klass grundas på relationer av ägande och exploatering.* Den statistiska analysen visar att det marxistiska sättet att förstå klass, som styrt av ägande och grundat på exploatering, förklarar mer ideologisk variation än klassbegrepp som utgår från inkomst eller utbildningsnivå. Klasssamhället bygger på individers relativa makt och inte på skillnader i humankapital.

Innehåll

Sammanfattning	3
Förord	6
1. Introduktion	8
2. Marxistisk klassanalys	10
3. Klass och medvetande	13
Materiella intressen	14
4. Den auktoritära arbetarklassen	15
5. Att mäta klassmedvetande – hypoteser, data och metod	17
Data och urval	17
Metod	20
6. Resultat: Hur ser Sveriges ideologiska klasskarta ut?	22
Beskrivande resultat	22
Multivariata resultat	28
7. Diskussion: Klasspolitikens potential	32
Klassbegreppets nytta	32
Klass som ideologisk mekanism	32
Rapportens begränsningar	33
Politiska konsekvenser och slutsatser	34
Referenser	36
Noter	38

Klassamhällets återkomst och behovet av en ny analys

Sedan 1980-talets mitt har de varit försvunna. Men det 21:a århundradet har inletts med klassernas och klassamhällets återkomst i den politiska diskussionen.

Den vilda, nyliberala kapitalism som kraschade 2008 visade på kapitalets hänsynslösa makt och en skriande ojämlikhet. De oinbudnas och utslutnas politiska protester återinförde ordet "arbetarklass" i ett bekymrat borgerligt språkbruk. I de senaste politiska valen i Storbritannien, Frankrike och USA har arbetarklassen och dess röster plötsligt kommit att ställa sig i centrum för den politiska debatten. "Populism" blev plötsligt det fulaste ord liberala förståsigpåare kunde tänka sig.

Det är just här, i skarven mellan kapitalets revansch – för 1900-talets demokratisering, sociala rättigheter och ekonomiska utjämning – och olika former av ett begynnande folkligt uppror, som Katalys publicerar den här serien kritiska analyser av dagens svenska klassamhälle.

Under lång tid har det saknats en uppdaterad klassanalys av Sverige. År 1972 gjorde Göran Therborn den första moderna klassanalysen av Sverige, publicerad i tidskriften Zenit. Den följdes upp av en omarbetad och kraftigt utvecklad upplaga 1982, *Klasstrukturen i Sverige 1930-80* (1981). På uppmaning av sociologen Erik Olin Wright gjorde Göran Ahrne tillsammans med Hedvig Ekerwald och Håkon Leiulfsrud en ny klasstudie i mitten av 1980-talet: *Klassamhällets förändring* (Arkiv förlag, 1985). Dessa tre skrifter var i första hand kartor över rådande och potentiella samhällskrafter. Klassamhällets ojämlikhet togs på den tiden som självklar. Göran Therborn publicerade sedan 1989 ett arbete om borgarklassens uppkomst i Sverige, tillsammans med en analys av den moderna svenska statens framväxt, *Borgarklass och byråkrati i Sverige*. På senare tid har han ägnat en hel bok åt ojämlikheten i *Ojämlikhet dödar* (2015).

Det var i samband med ett seminarium om den sistnämnda boken på bokmässan i Göteborg 2016 som frågan restes om en ny klassanalys. På det fackliga idéinstitutet Katalys hade tankarna kring hur detta skulle åstadkommas funnits sedan starten 2012. På Marx-dagarna i Stockholm i november 2016 talade Göran Therborn om klassanalys och intresset visade sig närmast överväldigande. En lista skickades runt för intresserade att bidra och följa arbetet med en ny klassanalys av Sverige. I anslutning till Socialistiskt Forum i Stockholm hade vi ett första gemensamt sammanträde och Katalys gav Göran Therborn uppdraget att tillsammans med Katalys kansli leda det arbete som nu resulterat i en rapportserie vari den rapport du nu håller i din hand, ingår.

Resultatet blev början på en rörelse bland klassintresserade forskare och intellektuella. Ett trettiotal skribenter har medverkat. Tre större seminarier har genomförts, det första i Stockholm och de två följande på LO:s folkhögskola Runö i Åkersberga. De enskilda rapporterna har utvärderats och kommenterats av en redaktionskommitté bestående

» **UNDER LÅNG TID
HAR DET SAKNATS EN
UPPDATERAD KLASS-
ANALYS AV SVERIGE**

av Göran Therborn, Daniel Suhonen, Åsa Odin Ekman, Sven Hort, Niels Stöber och Enna Gerin. I huvudsak har respektive rapportförfattare ägnat sig åt sina special- och intresseområden. För några teman har vi sökt upp författare. Resultatet är en unik rapportserie om det svenska klassamhället i det 21:a århundradet.

» **RESULTATET ÄR EN
UNIK RAPPORTSERIE
OM DET SVENSKA
KLASSAMHÄLLET**

När de senaste klassanalyserna gjordes i början på 1980-talet var Sverige som minst ojämnt och löntagarnas ställning på arbetsplatserna och arbetsmarknaden som starkast. Full sysselsättning rådde. Välfärdsstaten var för alla och ägdes av medborgarna. Könshållandena höll på att förändras i mer jämställd riktning, i sex- och familjeliv liksom i arbetslivet. Arbetarrörelsens partier samlade den stora majoriteten av lönearbetarnas röster och den främlingsfientliga extremhögern fanns ännu inte på kartan.

Allt detta och mer till har förändrats sedan dess. *Finansifieringen* av ekonomin har skärpt kapitalets makt över företag och arbete, samt ökat inkomstklyftorna. Den hemmagjorda kraschen på 1990-talet gjorde slut på den fulla sysselsättningen. Den offentliga sektorn har gjorts om till en skattebetald vinstmarknad, och landet till ett skatteparadis för miljardärer.

Arbetarrörelsens krav på trygghet och jämlikhet har vänts till en verklighet av växande otrygghet och ojämlikhet. Det gamla landet med stor utvandring har blivit ett med stor invandring, och med det har politiken fått en ny dimension. Dessa och andra förändringar, deras orsaker, innebörd och konsekvenser, är kärnan i de rapporter som utgör denna klassanalys.

Vår förhoppning är att dessa rapporter och projektets sammanfattande analys ska stimulera en vitaliserad samhällsdebatt som inte stannar vid att beskriva dagens klyftor och existerande ojämlikheter, utan också kan inspirera till handling att i grunden förändra dem.

Göran Therborn & Daniel Suhonen

KAPITEL 1.

Introduktion

"Det materiella livets produktionssätt bestämmer den sociala, politiska och andliga livsprocessen. Det är inte människornas medvetande som bestämmer deras vara, utan tvärtom deras samhälleliga vara som bestämmer deras medvetande."

Karl Marx, *Till kritiken av den politiska ekonomin*, Förord (1859)

» **MÅNGA SAMHÄLLSFORSKARE MENAR HELT SONIKA ATT KLASSBETINGAD IDEOLOGI ÄR "EN RELIK FRÅN EN SVUNNEN TID"**

Kopplingen mellan klass och medvetande är ett centralt inslag i den idétradition som kan spåras tillbaka till Karl Marx ofta citerade rader om människors samhälleliga vara. I marxismens sociologiska tradition har klassmedvetande generellt förstått som samstämmighet mellan individuella attityder och de materiella intressen som en specifik klassposition anses föra med sig.¹ Mycket empirisk forskning på klassmedvetande har också fokuserat på relationen mellan klass och socioekonomisk positionering, det vill säga sambandet mellan klasstillhörighet och attityder i frågor längs en vänster–högerskala såsom ägande, ekonomisk jämlikhet och välfärdsstatens roll.² På senare tid har dock auktoritära partiers framgång i kombination med en kraftigt minskad klassröstning (minskad koppling mellan social klass och partival) lett till att uppdelningen mellan vänster och höger blivit allt mer ifrågasatt. Många samhällsforskare menar helt sonika att klassbetingad ideologi är "en relik från en svunnen tid"³.

Istället för den socioekonomiska vänster–höger-skala som präglar marxistisk analys menar flera forskare nu att den huvudsakliga ideologiska uppdelningen utgår från skillnader i syn på sociokulturella frågor som invandring, sexualitet och miljöskydd. Denna forskningsström hävdar generellt att motsättningen mellan vänster och höger alltmer kommit att ersättas av en ny ideologisk klyfta där frihetliga globalister står mot auktoritära traditionalister.⁴ Skalan brukar benämnas GALTAN, där GAL är en förkortning för Grön-Alternativ-Libertarian och TAN står för Traditionell-Auktoritär-Nationalistisk. Detta synsätt har sedan Sverigedemokraternas intåg i svensk politik fått starkt fäste också i vår politiska debatt. Ledarsidan på Dagens Nyheter (17/9 2017) slog exempelvis fast att "Högern är daterad, vänstern är daterad, mitten utraderad. Nu står det stora slaget mellan de auktoritära och de frihetliga."

Liknande dödsrunor över dåtidens ideologiska klyfta tecknas i var och varannan svensk samtidsanalys. Men hur ser sambandet faktiskt ut? Inom forskningen är det allmänt vedertaget att högerextrema rörelser framväxt måste ses i ljuset av de senaste decenniernas strukturella samhällsförändringar (både nationellt och internationellt), men huruvida det kan kopplas till strukturella ideologiska förändringar är betydligt mer omdebatterat. Ny forskning från Storbritannien visar exempelvis att kopplingen mellan klass och ideologi bland brittiska väljare till och med stärkts över tid. Nedgången i klassröstning förklaras där inte av en ideologisk förändring hos befolkningen, utan av att politiska partier slutat bejaka de klassmässiga intressekonflikter som alltjämt finns.⁵

Denna rapport undersöker sambandet mellan klass och medvetande i Sverige både vad gäller socioekonomiska och sociokulturella teman. Tidigare studier har funnit starka kopplingar mellan klass och individuell subjektivitet, men de viktiga bidragen i den marxistiska traditionen bygger på data från tidigt 1980-tal. Syftet med rapporten är att ge en uppdaterad analys av Sveriges ideologiska klasskarta som kombinerar insikter från klassisk marxistisk teori med perspektiv från forskning på sociokulturella attityder. Rapportens analyser kretsar huvudsakligen kring tre övergripande frågor:

1. Hur ska klassbegreppet förstås?
2. Vad, om någon, är relationen mellan klass och ideologi i 2000-talets Sverige?
3. Avspeglas det förändrade politiska landskapet också i en förändrad ideologisk struktur?

Rapportens slutsatser kan skisseras i linje med dessa frågeställningar. Resultaten tyder på att marxismens relationella förståelse av klass som en funktion av ägande och exploatering är mer empiriskt fruktbar än de icke-relationella klassdefinitioner – ofta baserade enbart på inkomst eller utbildningsnivå – som annars är vanligast i den allmänna debatten. Med den klassdefinitionen som grund kommer resultaten också visa att Sveriges underliggande ideologiska mönster *inte* har förändrats i samband med Sverigedemokraternas intåg. Ideologiskt är klasstrukturen fortfarande linjärt uppdelad från en vänsterorienterad arbetarklass till högerorienterade kapitalister. Vad som från ett vänsterperspektiv gör läget politiskt komplext är att de klasspositioner som är mest vänster också tenderar vara mer auktoritära, även om alla klasspositioner blir mer frihetliga över tid (också efter hösten 2015). Slutsatsen är att det finns tydligt utrymme för progressiv politik i Sverige, men att den i så fall måste bäras av en tydlig fördelningspolitisk skiljelinje. Om fördelningspolitiska vänster-höger-frågor inte står i centrum ser de ideologiska majoritetsförhållandena nämligen helt annorlunda ut.

**» IDEOLOGISKT ÄR
KLASSTRUKTUREN
FORTFARANDE
LINJÄRT UPPDELAD
FRÅN EN VÄNSTER-
ORIENTERAD
ARBETARKLASS TILL
HÖGERORIENTERADE
KAPITALISTER**

KAPITEL 2.

Marxistisk klassanalys

» **ÖVERORDNING
BEFÄSTS INTE
ENBART GENOM
EXKLUDERING,
UTAN OCKSÅ GENOM
EXPLOATERING**

Karl Marx gav själv aldrig någon utförlig klassdefinition – *Kapitalet*-serien bryts som berömt är av precis när definitionen ska utarbetas.⁶ Begreppet klass används likväl frekvent av Marx, och de kontexter i vilka det brukas har möjliggjort mer detaljerade tolkningar. Rent teoretiskt kan all marxistisk klassforskning sägas utgå från Marx egen grundläggande fråga: *Varför består och förstärks ett mönster där en samhällsklass berikas och en annan utarmas, i ett ekonomiskt system som sägs grundas på frivilligt utbyte?* Svaret från Marx är att kapitalismen, precis som tidigare ekonomiska system, präglas av klasskamp. Samhället ses som fundamentalt uppdelat mellan motsatta klassintressen, där förmåga till organisering formar villkoren för social förändring.

Skiljelinjen kan grovt dras mot två andra huvudströmningar inom klassforskningen: weberiansk klassanalys (efter Max Weber) och graderad klassanalys baserad på individuella attribut. Att fokusera på individuella attribut är det vanligaste sättet att prata om klass utanför akademien. Det innebär ett strikt deskriptivt klasskoncept, där klasser är kluster av människor som uppvisar liknande materiella tillstånd. Skillnader tillskrivs då skillnader i produktivitet, vad ekonomer kallar humankapital. I en sådan modell finns ingen eller liten relation mellan klasspositionerna; rika är rika för att de har gynnsamma attribut (exempelvis hög utbildning), medan fattiga är fattiga eftersom de saknar dessa attribut.

Sociologer som följer Weber menar istället att klasspositioners olika ställning måste förstås i relation till varandra. I denna idétradition kategoriseras klasser efter yrkesroller, där en klasspositions värde (status, lönenivå och så vidare) främst bestäms av dess knapphet. Idén bygger på att en klassposition, för att placeras högt i hierarkin, måste ha mekanismer för att *exkludera* utomstående. Regleringar om privat äganderätt, medborgarskap, yrkeslegitimationer och utbildningskrav skapar ett *relationellt* klassamhälle där platserna längst upp är begränsade.⁷ Klasskillnaden mellan arbetare och kapitalister kan inte utbildas bort eftersom värdet av att vara kapitalist bygger på att det finns underordnade arbetare. I weberiansk idétradition kallas detta "opportunity hoarding", vilket beskriver ett orsakssamband (kausalitet) mellan privilegier och utsatthet: de rika är rika delvis *därför att* de fattiga är fattiga.

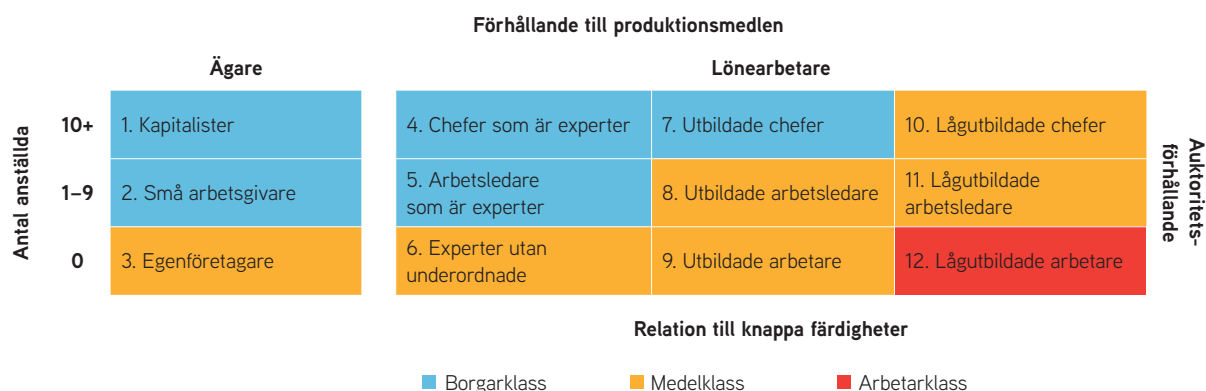
Den marxistiska idétraditionen går än längre i sin tonvikt på relationen mellan över- och underordning. Överordning befästs inte enbart genom exkludering, utan också genom *exploatering*. Med exploatering menas en form av strukturerad ojämlikhet som bygger på kontinuerligt och aktivt samarbete mellan exploatörer och de exploaterade. Enligt Roemer råder exploatering i marxistisk mening om tre kriterier uppfylls:⁸

- a) Exploatörernas materiella välfärd är direkt beroende av de exploaterades materiella utarmning.
- b) Det kausala sambandet i a) baseras på de exploaterades exkludering från inflytande över produktionsmedlen, främst genom den privata äganderätten.
- c) Exkluderingen i b) möjliggör för exploatörerna att skörda frukterna av de exploaterades arbete, vilket översätts i växande materiell ojämlikhet.

Inom sociologin har en avgörande utveckling varit framväxten av den neomarxistiska klassforskningen sedan 1970-talet. Efter att till en början ha hämtat teoretisk kraft från Dahrendorf (1959) och Poulantzas (1978), som bägge fokuserade på makt och kontroll över produktionen, har senare neomarxistiska klassforskare framför allt strävat efter att riva muren mellan klassisk marxistisk teori och konventionella samhällsvetenskapliga metoder.⁹ I motsats till ortodox marxism är neomarxismen, också kallad analytisk marxism, teoretiskt och metodologiskt inriktad på individers handlande. För analytiska marxister är analyser på mikronivå alltid att föredra och alltid i *princip* möjliga.

Den främsta företrädaren för den analytiska marxismen inom sociologin är Erik Olin Wright. Som klassforskare har Wrights fokus främst legat på problemet med medelklassen. Marx och Engels föreställde sig en tudelad klasstruktur bestående av proletärer och kapitalister, men den snabba framväxten av ett allt större mellanskikt sedan andra världskrigets slut verkar bestrida den uppdelningen. Wrights svar är att mellanskiktet utgörs av "motstridiga klasspositioner". Med det menar han att medelklassen befolkas av personer som ofta både *exploaterar* och *exploateras*. Totalt resulterar Wrights klassmodell i 12 klasspositioner, vars sammansättning illustreras i Figur 1. Klassificeringarna härleds empiriskt från anpassade enkätundersökningar och gränsdragningarna görs i fyra dimensioner. Den mest grundläggande dimensionen baseras på förhållandet till produktionsmedlen, där lönearbetare skiljs från de som äger produktionsmedlen. Ägare delas sedan in i tre nivåer baserat på antalet anställda. Övriga två dimensioner uppskattar relationen till knappa färdigheter, alltså hur "utbytbar" en person förväntas vara, samt graden av auktoritet och översyn som en person utövar i sitt arbete.

Figur 1. Wrights klasstypologi.

Sammanfattningsvis är klass enligt den marxistiska skolan genomgående relationella enheter som existerar ömsesidigt beroende av varandra. Denna relation skapar och befäster över- och underordning eftersom klassernas intressen inte bara är skilda utan antagonistiska (de står i direkt konflikt med varandra).

Materiella intressen

Klassmedvetande som det förstås i den här rapporten grundas på graden av samstämmighet mellan individers åsikter gällande klassrelaterade frågor och deras objektiva materiella intressen. Huruvida materiella intressen kan definieras "objektivt" baserat på social position är omtvistat, men jag menar att hållningen i sig inte är särskilt kontroversiell. I likhet med Wright¹⁵ är mitt grundläggande antagande att människor eftersträvar ökad handlingsfrihet, samt att en individs handlingsfrihet är systematiskt formad av dennes klassposition (i linje med marxismens förståelse av klassrelationer såsom det beskrivs ovan). Polariseringen av objektiva klassintressen består enkelt förklarat i att den enes (kapitalistens) utgifter är den andres (arbetarens) levebröd. Medan vissa forskare har försökt utveckla sofistikerade typologier över klassmedvetande, kommer jag åter följa Wrights exempel och hålla mig till en mer okomplicerad uppdelning som graderar individers attityder på en endimensionell skala. Wright använder sig av ändpunkterna "pro-worker" och "pro-capitalist", men för enkelhetens skull kommer jag beskriva uppdelningen i termer av en vänster-höger-skala. Det ger en mer omfattande innebörd av skalan än annars brukligt. Här innefattar "vänster" exempelvis inte enbart kritik av ekonomiska klyftor, utan ämnar också beskriva en mer genomgående kritik av kapitalismen som ekonomiskt system.

KAPITEL 4.

Den auktoritära arbetarklassen

Den endimensionella vänster–höger-skalan är utbredd, men anses av många vara otillräcklig. Redan 1959 föreslog Seymour Martin Lipset en uppdelning längs två korsade axlar: ekonomisk vänster–höger samt sociokulturellt frihetlig–auktoritär, vad som nu ofta kallas GAL-TAN. I ett nötskal hävdar Lipset att arbetarklassen är ekonomiskt vänster och sociokulturellt auktoritär:

Överallt är de fattiga mer liberala eller vänster när det gäller ekonomiska frågor... Å andra sidan, när liberalism definieras som frihetlighet i icke-ekonomiska frågor – exempelvis gällande stöd för civila rättigheter åt politiska dissidenter och etniska minoriteter, internationalistisk utrikespolitik och liberal migrationspolitik – då är relationen omvänd.¹⁶

» ATT DET SKULLE FINNAS EN KOPPLING MELLAN SKIFTANDE RÖSTLOJALITETER OCH VERKLIGA FÖRÄNDRINGAR I UNDERLIGGANDE IDEOLOGISKA MÖNSTREN ÄR EMELLERTID INTE SÄRSKILT VÄLBELAGT

Forskningen har generellt sett bekräftat mönstret, men det är omtvistat om Lipsets uppdelning identifierar kausala mekanismer. En genomgång av fyra decenniers forskning leder Houtman till slutsatsen att medan klass är en mekanism för ideologi i vänster–höger-led, kännetecknas GAL-TAN-tendenser främst av "de lågutbildades auktoritärism".¹⁷ Enligt Houtman formas sociokulturella attityder därför inte av klasstillhörighet utan av utbildningsnivå. Oavsett om mekanismen för sociokulturell uppdelning antas vara klass eller utbildningsnivå så utmanar denna teoriströmning marxismens syn på vänster–högerkonflikten som primär (rentav exklusiv) för ideologisk positionering.

De senaste 20 årens politiska utveckling har onekligen satt GAL-TAN-skalan allt mer i centrum, inte minst i Sverige. Sveriges väljarmönster har tidigare setts som ett typiskt fall av "materialistisk" politisk stratifiering. Oskarson och Demker¹⁸ skriver att "Sveriges partisystem har karakteriserats som starkt endimensionellt, organiserat längs en vänster–höger-dimension baserad på klass". Men detta har förändrats. 2010 valdes Sverigedemokraterna in i riksdagen och deras väljarandel har stigit stadigt sedan dess. Sverigedemokraterna hämtar den största delen av sitt stöd från arbetarklassen och flera studier har funnit starka samband mellan auktoritärism och arbetarklassposition både i Sverige och på andra håll¹⁹. Många har följaktligen dragit slutsatsen att vi ser ett paradigmskifte vad gäller kopplingen mellan klass och ideologi. Statsvetarprofessorn Bo Rothstein skriver exempelvis att "den traditionella höger–vänster-dimensionen har påbörjat förpassningen till historien"²⁰. Andra kommentatorer menar att vi sedan 70-talet har sett ett "uppluckrande av sociala strukturer"²¹, "en försvagning av [det ideologiska] klassamhället"²² och "en erosion av de band som knyter väljare till politiskt relevanta klassgrupperingar"²³.

Att det skulle finnas en koppling mellan skiftande röstlojaliteter och verkliga förändringar i underliggande ideologiska mönstren är emellertid inte särskilt välbelagt. Forskningen lär oss att arbetarklassen visserligen tenderar vara mer auktoritär, men att det i sig inte är något

» **DET SOM HAR
FÖRÄNDRATS ÄR
MED ANDRA ORD
INTE FÖRHÅLLET
MELLAN KLASS OCH
IDEOLOGI, UTAN
FÖRHÅLLET
MELLAN KLASS
OCH POLITIK**

nytt. Det som verkligen förenar högerpopulistiska väljare är istället ett stort missnöje med politisk representation.²⁴ Ur detta perspektiv ses minskande klassröstning inte som ett bevis på mindre strukturerade samhällen, utan som en följd av politisk konvergens bland de etablerade partierna. I samma anda hävdar Oskarson och Demker att en viktig faktor bakom arbetarklassens stöd för Sverigedemokraterna är en växande representationsklyfta mellan den svenska arbetarklassen och Socialdemokraterna, vilken har gett Sverigedemokraterna möjlighet att mobilisera underliggande auktoritära tendenser och politisk misstro.²⁵

Liknande evidens har hittats i andra europeiska länder. I sin omfattande analys av utvecklingen i Storbritannien under de senaste decennierna hävdar Geoffrey Evans och James Tilley att den huvudsakliga tendensen kan sammanfattas som "social stabilitet och politisk förändring". Baserat på sin granskning av såväl underliggande preferenser som flera decennier av politiska manifest hävdar de att nedgången i klassröstning inte beror på gradvisa sociala förändringar utan på politisk konvergens mellan de största partierna både vad gäller politik och framtoning.²⁶ Det som har förändrats är med andra ord inte förhållandet mellan klass och ideologi, utan förhållandet mellan klass och politik.

KAPITEL 5.

Att mäta klassmedvetande – hypoteser, data och metod

Klass formar våra möjligheter, men handlingar styrs alltså av enskilda individers attityder och preferenser. Förenklat kan sägas att klasspositionen begränsar uppsättningen möjliga val, medan klassmedvetandet bestämmer agerandet inom dessa gränser. Baserat på den teoretiska ramen kan några mer specifika hypoteser härledas. Om vi börjar med klasstrukturen, så antas den vara formad av produktivkrafterna – vad som i analytisk marxism brukar likställas med graden av teknisk utveckling²⁷ – samtidigt som den marxistiska teorin förutspår ökad koncentration av rikedom och ägande med konsekvensen att arbetarklassen växer. I linje med teorin förväntas därför arbetarklassen (lågutbildade arbetare) utgöra den enskilt största klassen.

När det gäller klass och medvetande förutspår teorin en systematisk koppling mellan klass och uttryckt ideologisk subjektivitet. Om klassrelationerna i sig är antagonistiska och produktionssättet bestämmer människors medvetande borde klasstrukturen vara ideologiskt polariserad mellan kapitalister och arbetare gällande aspekter av medvetandet som är relevanta för de definierade klassintressena. Mönstret i klasstrukturen, sett från lågutbildade arbetare till kapitalister, förväntas därför vara en linjär progression från ideologisk vänster till ideologisk höger. Slutligen förväntas åtminstone ett yligt förhållande mellan arbetarklasstillhörighet och relativ auktoritärism. Vidare debatt om den potentiella orsaken till en sådan korrelation lämnas till den avslutande diskussionen.

Data och urval

» **ANALYSEN ÄR
BASERAD PÅ DATA
FRÅN EUROPEAN
SOCIAL SURVEY (ESS)**

Analysen är baserad på data från European Social Survey (ESS), där runda 1 (2002) till och med 8 (2016) har blivit sammanslagna för att analysera utvecklingen över tid samt att få mer stabila resultat för den kombinerade studien. Runda 8 har i skrivande stund precis kommit ut och inkluderas därför bara i genomsnittstabellerna och inte i regressionsunderlaget.²⁸ Runda 1–7 gav ett baslinjeurval på 12 839 observationer. Urvalet har sedan begränsats till individer i anställning med fullständiga data på alla variabler som används i analysen²⁹. Efter en borttagning av alla observationer med ofullständiga uppgifter sattes det slutliga regressionsurvalet till 9 734 individer (76 procent). Inklusivt runda 8 blev urvalet för övriga tabeller 11 077 observationer.

Klasstrukturen

För att konstruera ett klassschema från ESS-databasen har Wrights exploateringsmodell följts så nära som möjligt. I operationaliseringen³⁰ har jag också följt några av de förslag som Leiufrud med flera tidigare bidragit med.³¹ Wright-modellen omfattar många element jämfört med andra klassindex men ESS innehåller de nyckelvariabler som behövs för

» **SOM SIG BÖR
I EN MARXISTISK
ANALYS GÖRS
DEN PRIMÄRA
ÅTSKILLNADEN I
KLASSTRUKTUREN
MELLAN ÄGARE
OCH LÖNEARBETARE**

att konstruera systemet. Som sig bör i en marxistisk analys görs den primära åtskillnaden i klasstrukturen mellan ägare och lönearbetare. I linje med Wright skiljer jag sedan egenföretagare utan anställda (småborgare) från arbetsgivare med 2–10 anställda (små arbetsgivare) och arbetsgivare med fler än 10 anställda (kapitalister). Auktoritetsförhållandet kodas med hjälp av frågor om de svarandes arbetsuppgifter. Respondenter med underordnade och en hög grad av befogenheter klassificeras som "chefer", medan respondenter med underordnade och en medelhög grad av befogenheter kodas som "arbetsledare". Relationen till knappa färdigheter är här helt baserad på yrkestitel, som i ESS kodas med ISCO-systemet. Jag sammanfogar de två ISCO-klassificeringarna som används i ESS 1–7 (isco-08 och isco-88) i ett samordnande schema (isco-88), som i sin tur kodas in i 28 yrkeskategorier. Efter Wrights "mellankriterier" för att definiera kompetensnivå använder jag sedan yrkeskategorierna för att särskilja tre olika relationer till knappa färdigheter: experter, utbildade och lågutbildade.³²

När hela det kumulativa urvalet används tillämpas den fullständigt disaggregerade strukturen med 12 klasser, men för nedbrytningar på enskilda år blir antalet observationer i vissa klasspositioner för små för att vara tillförlitliga. När sådana görs komprimeras därför klasschemat till tre kategorier: *Borgarklass* (1+2+4+5+7), *Medelklass* (3+6+8+9+10+11) och *Arbetarklass* (12). Dessa är markerade med färgkoder i Figur 1 och grupperingarna följer de sannolika klassformationer som Wright föreslår, med två ideologiskt polariserade klasser och en "mellanliggande ideologisk buffert".³³

Klassmedvetande

Att tolka klassmedvetandet som ett uttryck av konkret och klassrelaterad subjektivitet – inte ett supraindividuell och oföränderligt fenomen – har den stora fördelen att det faktiskt möjliggör empirisk analys. Med det sagt är det fortfarande en utmaning att operationalisera klassmedvetande på ett sätt som gör det teoretiska begreppet rättvisa, särskilt med en allmän databas som ESS. Jag använder mig av tre variabler med relevant klassinnehåll, varav en gäller självskattad ideologisk positionering och de andra två är så kallade Likert-skalar:

1. Självskattad placering på en vänster–höger-skala. (0 = Vänster, 1 = Ingen, 2 = Höger)
2. Påstående: Regeringen bör aktivt ingripa för att minska skillnaderna i inkomstnivåer. (0 = Håller med, 1 = Varken eller, 2 = Håller inte med)
3. Påstående: Det är viktigt att vara rik, ha mycket pengar och äga dyra saker. (0 = Håller inte med, 1 = Varken eller, 2 = Håller med)³⁴

Givet de antaganden som anges i teoriavsnittet har svaren kodats baserat på samstämmighet med objektivt definierade materiella intressen. Varje objekt omkodades till tre kategorier, som beskrivs i parenteserna ovan. Den totala summan översattes på följande sätt: 0 = 3; 1 = 2; 2 = 1; 3 = -1; 4 = -2; 5 och 6 = -3. Den slutliga klassmedvetandesskalan varierar således från 3 (maximalt vänster) till -3 (maximalt höger), vilket liknar den skala som tillämpas av Wright.³⁵

Frågornas natur leder till en viss snedvridning av svaren. Jag har därför försökt att korrigera för en del av detta. En bättre fråga om statligt ingripande skulle exempelvis kunna ställa "regeringen bör aktivt ingripa för att minska skillnaderna i inkomstnivåer" mot ett alternativ i stil med "människor borde ta mer ansvar för att försörja sig själva". Utan känsla av uppoffring är det lätt att uttrycka stöd, men ideologi handlar i någon mån om prioriteringar. I min omkodning av frågan (som i ESS har sex svarsalternativ) behandlar jag därför enbart det helt positiva "Strongly agree" som vänsterkategori, medan det svagare "Somewhat agree" behandlas som neutralt. På samma sätt är formuleringen av påstående 3 alltför vulgärt, vilket leder till en snedvridning mot vänsterkategorin "Håller inte med" (i ESS "Not at all like me"). För att skapa en mer allmängiltig fördelning för den konstruerade skalan innehåller högerkategorin "Håller med" tre av de ursprungliga kategorierna: "Somewhat like me", "Like me" och "Very much like me".

GAL-TAN

Den sociokulturella skalan GAL-TAN fokuserar på tre frågor som identifieras i teorin: invandring, sexualitet och miljöskydd. Jag använder sex ESS-objekt för att konstruera skalan:

1. Invandrare gör landet till en bättre/sämre plats att bo.
(0 = Bättre, 1 = Varken eller, 2 = Värre)
2. Tillåt många/få invandrare av annan etnicitet än majoriteten.
(0 = Många, 1 = Vet inte, 2 = Få)
3. Landets kulturliv berikas/undergrävs av invandrare.
(0 = Berikas, 1 = Varken eller, 2 = Undermineras)
4. Invandringen är bra/dålig för ekonomin.
(0 = Bra, 1 = Varken eller, 2 = Dålig)
5. Homosexuella borde vara fria att leva som de önskar.
(0 = Håller med, 1 = Varken eller, 2 = Håller inte med)
6. Det är viktigt att ta hand om naturen och att ta hand om miljön.
(0 = Håller med, 1 = Varken eller, 2 = Håller inte med)

Med samma logik som vid operationaliseringen av klassmedvetandet översattes värdena i parentes på följande sätt: 0-3=3; 4=2; 5=1; 6=-1; 7=-2; och 8-12=-3. Följaktligen varierar GAL-TAN-skalan från 3 (maximalt frihetlig) till -3 (maximalt auktoritär). Återigen har jag försökt att kompensera för frågornas vinkling. En stor majoritet av respondenterna visade viss grad av sympati för påståendena 5 och 6. Eftersom mitt syfte är att använda föremålen för att beskriva de bredare frågorna – och eftersom debatterna om sexualitet och miljöskydd är mer komplexa än vad som fångas av dessa påståenden – har jag försökt balansera fördelningen i 5 och 6 genom att bara behandla "Strongly agree" i ESS-databasen som "Håller med" i min omkodade version. Detta innebär att svagare uttryckta sympatier i 5 och 6 behandlas som neutralt, medan uttryckt motstånd och neutralitet behandlas som det auktoritära "Håller inte med".

Kontrollvariabler och alternativa mekanismer

Att bedöma ideologisk utveckling och spridning med ett exploateringsbaserat klasschema förutsätter att det marxistiska sättet att mäta klass är rimligare än andra. Som framgår ovan är "klass" i vardaglig diskurs ofta ett icke-relationellt begrepp där inkomst brukar associeras med stratifiering i vänster–höger-led, medan utbildningsnivå antas utgöra grunden för olika grader av auktoritärism. Regressionsanalyserna av klassmedvetande och auktoritärism i det marxistiska klassschemat kommer därför att kontrasteras med effekterna av två alternativa modeller: en baserad på hushållsinkomst och en baserad på utbildningsnivå. På så sätt kommer styrkan i de olika förklaringsmodellerna att kunna jämföras. Ålder och kön hålls konstant (kontrolleras för) i alla regressionsmodeller, vilket innebär att skillnader i klasseffekt gäller för personer av samma ålder och kön. Detta betyder att resultaten av regressionerna mer träffsäkert beskriver klasseffekter, medan de viktade genomsnittsvärdena i Tabell 1–3 inte tar hänsyn till att vissa variationer kan påverkas av ålders- och könsskillnader.

Båda kontrollvariablerna, hushållsinkomst och utbildningsnivå, ingår i den ursprungliga ESS-databasen. Hushållsinkomstvariabeln är uppdelad i inkomstdeciler baserade på det europeiska genomsnittet. Det bör noteras att Sverige är bland de rikare nationerna i ESS-databasen. I kombination med urvals begränsningarna (bara personer i arbete inkluderas) innebär det att det svenska urvalet är något snedfördelat mot de högre inkomstdecilerna. Utbildningsvariabeln innehåller fem nivåer av högsta avklarade utbildningsnivå: "mindre än grundskola", "grundskola", "gymnasieskola", "övrig eftergymnasial" och "universitet/högskola". I Sverige har den största gruppen gymnasiet som högsta utbildningsnivå och de multivariata modellerna använder därför den kategorin som referenspunkt.

» METODOLOGISKT BYGGER RAPPORTEN PÅ OLIKA TYPER AV STATISTISKA JÄMFÖRELSE OCH TESTER

Metod

Jag tillhör inte den marxistiska falang – för vilken Lukács blivit den mest kände representanten – som hävdar att marxismen bör särskiljas genom sin *metod* (dialektik) snarare än genom sina *empiriska påståenden*.³⁶ I linje med Cohen och den analytiska skolan förstår jag istället marxism som en social teori med tydliga teser om världens beskaffenhet – i det här fallet om relationen mellan klass och ideologi – som kan utvärderas empiriskt med samma metoder som andra sociala teorier.³⁷

Metodologiskt bygger rapporten på olika typer av statistiska jämförelser och tester. Till att börja med beskrivs klasspositionernas procentuella storlek i Sverige, utifrån Wrights klasstypologi i Figur 1. Därefter används de konstruerade skalorna för klassmedvetande och GAL-TAN för att beräkna medelvärden för enskilda klasspositioner. Dessa medelvärden räknas sedan om i ett 3-gradigt klasssystem som bryts ner på årsbasis för att analysera utvecklingen över tid. Medelvärdena viktas med så kallade poststratifieringsvikter för att kompensera för fall där vissa delar av befolkningsstrukturen är mer representerade än andra i urvalet.

I en mer empiriskt prövande del utvärderas sedan klasssystemets förklaringskraft för ideologisk stratifiering i vänster–höger-led och

GAL-TAN. Detta görs med linjär regressionsanalys (OLS), som statistiskt testar sambandet mellan ideologi och de förklarande variablerna klass, ålder och kön. Enkelt förklarat kan man säga att analysen kretsar kring en nollhypotes som går ut på att det *inte* finns någon effekt. P-värdet i regressionstabellerna visar sannolikheten för att nollhypotesen stämmer. Ett lågt p-värde säger att det är osannolikt att vi skulle få de observerade mätvärdena om den effekt vi letar efter vore noll. Enligt samhällsvetenskaplig praxis för statistiska tester brukar gränsen för att nollhypotesen med godtagbar sannolikhet kan förkastas sättas vid $p < 0,05$. Förenklat blir då det indirekta svaret att den alternativa hypotesen, i detta fall om klasseffekter, accepteras. R^2 -värdet är i sin tur ett mått på varians – hur stor del av variansen i nyckelvariabeln som förklaras av modellen – där värdet främst fungerar som ett sätt att jämföra styrkan i olika förklaringsmodeller. Som nämns ovan kommer analysen att bygga på tre olika varianter av förklarande klassmodeller: Wrights modell (1), hushållsinkomst (2) och utbildningsnivå (3).

KAPITEL 6.

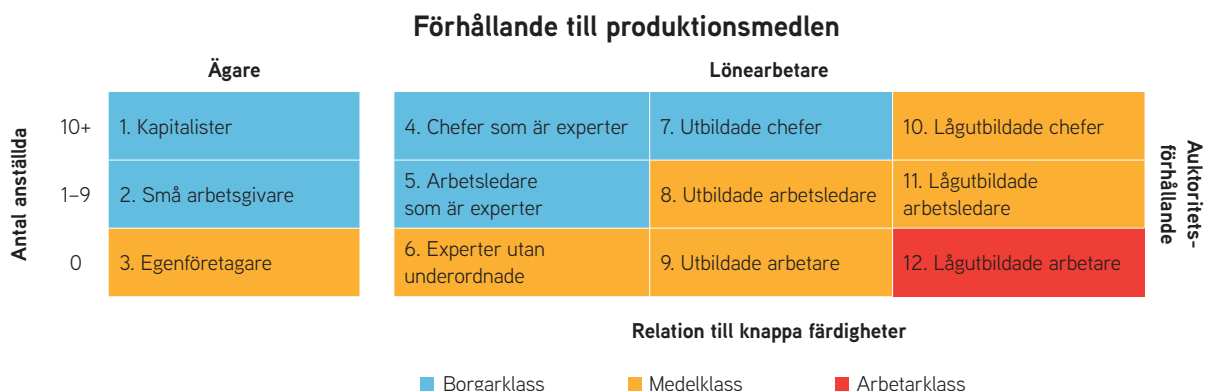
Resultat: Hur ser Sveriges ideologiska klasskarta ut?

Beskrivande resultat

Klasstruktur

De enskilda klasspositionernas storlek, alltså den procentuella fördelningen av människor i klasstrukturen, redovisas i Tabell 1. Som förväntat utgör arbetarklassen den enskilt största klasspositionen: 36,1 procent klassificeras som lågutbildade arbetare. Den klassmässiga fördelningen i Tabell 1 liknar Wrights resultat från tidigare studier.³⁸ Det enda märkbara undantaget är att andelen utbildade arbetare är betydligt högre i den här rapporten (23,5 procent) än i Wrights studie (17,5 procent). Sammantaget tyder ändå den relativa samstämmigheten på att klasschemat i rapporten, trots att det baseras på öppna istället för skraddarsydda källor, följer Wrights idé väl.

Figur 1. Wrights klasstypologi.

Tabell 1. Klassmässig fördelning i Sverige (%), 2002–2016. Viktade värden. (n = 11 077).

	Ägare		Lönearbetare	
	Borgarklass	Medelklass	Borgarklass	Medelklass
	1,1%	2,3%	3,1%	2,5%
	3,7%	1,5%	4,0%	5,7%
	6,6%	10,0%	23,4%	36,1%

■ Borgarklass
 ■ Medelklass
 ■ Arbetarklass

Tabell 2. Ideologi per klassposition, 2002–2016. Viktade värden. (n = 11 077).

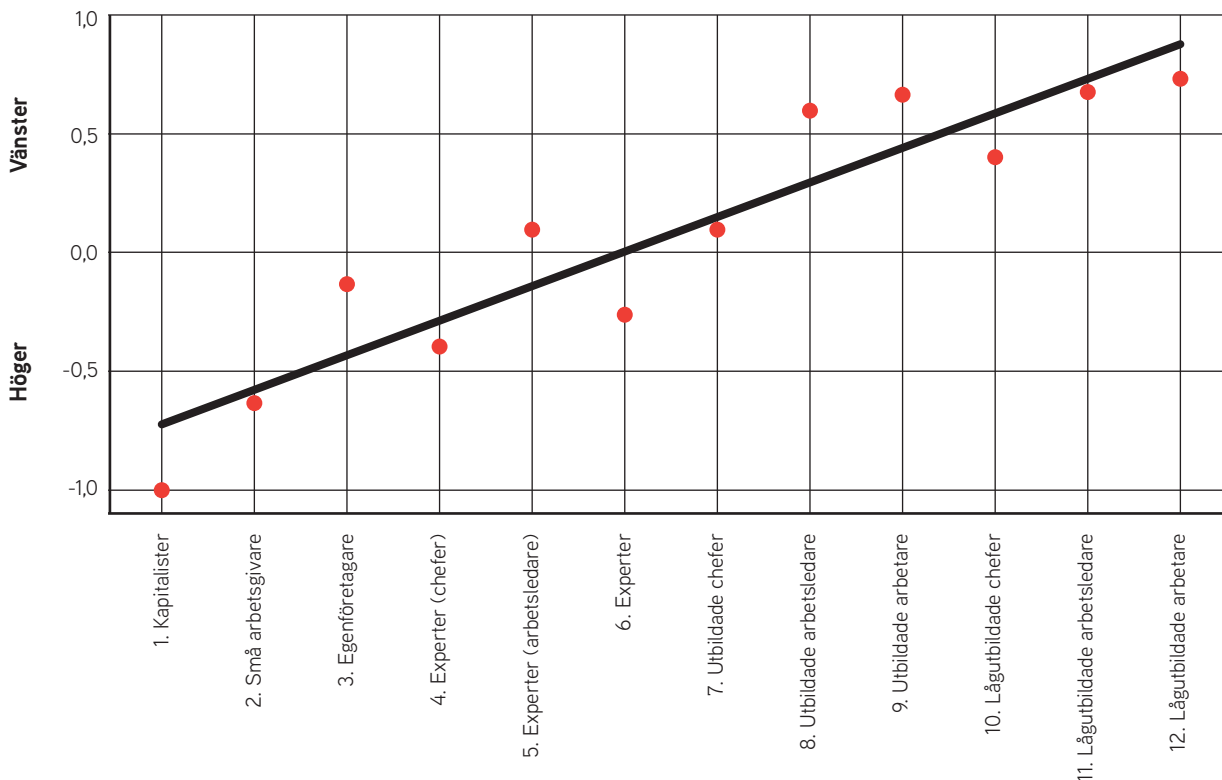
Vänster/Höger (3/-3)				Frihellig/Auktoritär (3/-3)			
-1,0	-0,4	0,1	0,4	0,6	1,1	0,6	0,2
-0,6	0,1	0,6	0,7	0,2	1,1	0,9	0,2
-0,1	-0,3	0,7	0,7	0,7	1,2	0,7	0,3

■ Borgarklass
 ■ Medelklass
 ■ Arbetarklass

Klassmedvetande och sociokulturella attityder

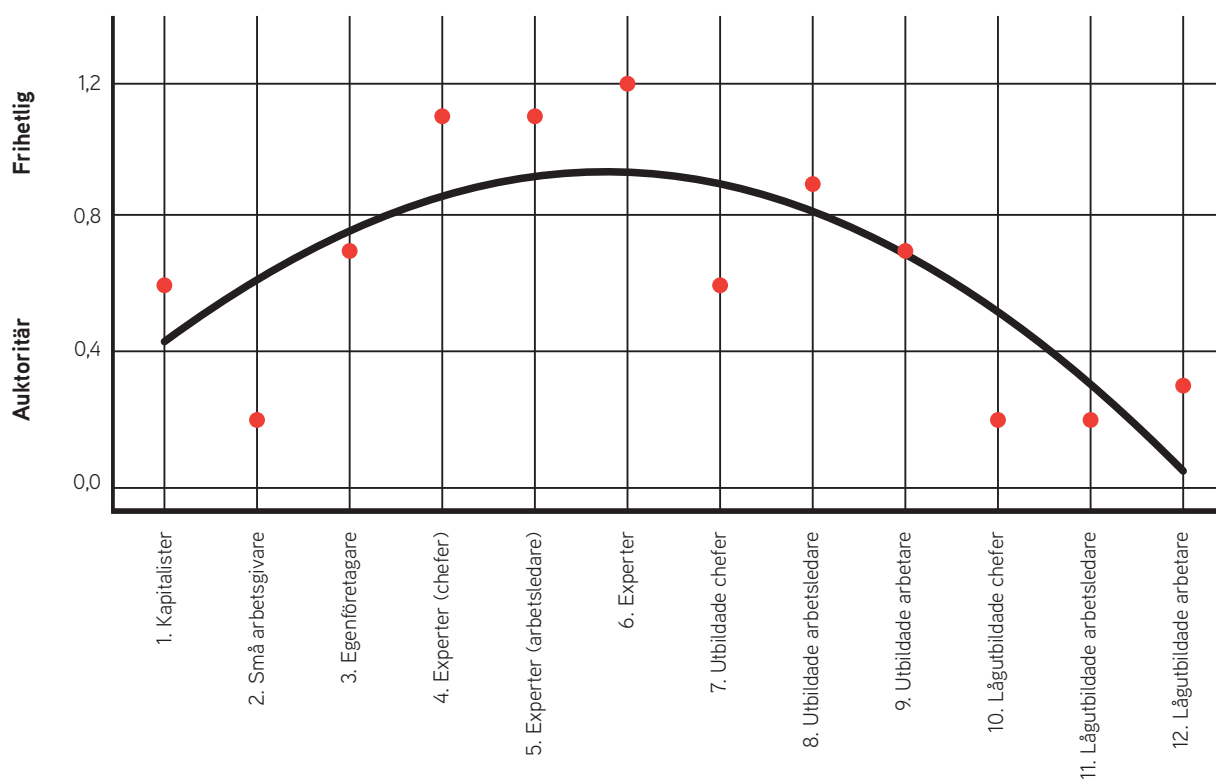
I Tabell 2 redovisas viktade medelvärden för skalorna vänster–höger och GAL-TAN. Som förväntat är den svenska klasstrukturen i princip linjärt ideologiskt polariserad från vänsterinriktade arbetare till höger-
 vridna kapitalister. I marxistisk mening tyder detta på att klassmedvetandet hos den svenska befolkningen är intakt – åtminstone vad gäller tolkningen av den egna gruppens materiella intressen. Variationen illustreras av den anpassade linjen i Graf 1. Mönstret är inte helt samstämmigt med hypotesen om linjär polarisering, eftersom medelvärdet för lågutbildade arbetare inte är väsentligt högre än det är för utbildade arbetare och lågutbildade arbetsledare – men överlag följer värdena den förväntade strukturen. Som vi ska se i regressionsanalyserna blir det linjära sambandet också tydligare när kön och ålder hålls konstant.

Graf 1. Relation mellan klass och socioekonomisk ideologi.

Den högra delen av Tabell 2 presenterar de viktade genomsnittsvärdena i GAL-TAN-skalan. Här är förhållandet mer komplext. Lågutbildade arbetare är relativt auktoritära, men inte lika auktoritära som små arbetsgivare, lågutbildade arbetsledare och lågutbildade chefer. Graf 2 visar förhållandet mellan klass och GAL-TAN som en kurva, men tendensen är mindre klar jämfört med Graf 1. Bland lönearbetare blir alla klasspositioner mer frihetliga när vi flyttar från kolumnen med lågutbildade, till utbildade, till experter. De mest frihetliga klasspositionerna innefattar därför olika grader av experter (position 4–6 i Figur 1) – alltså en högutbildad övre medelklass som också kan ses som del av en utvidgad borgarklass. Bortsett från små arbetsgivare är övriga i ägarskiktet endast marginellt mer auktoritära än genomsnittet i GAL-TAN-skalan: kapitalister och egenföretagare är mer auktoritära än positionerna i expertkolumnen, men mer frihetliga än lågutbildade chefer, arbetsledare och arbetare.

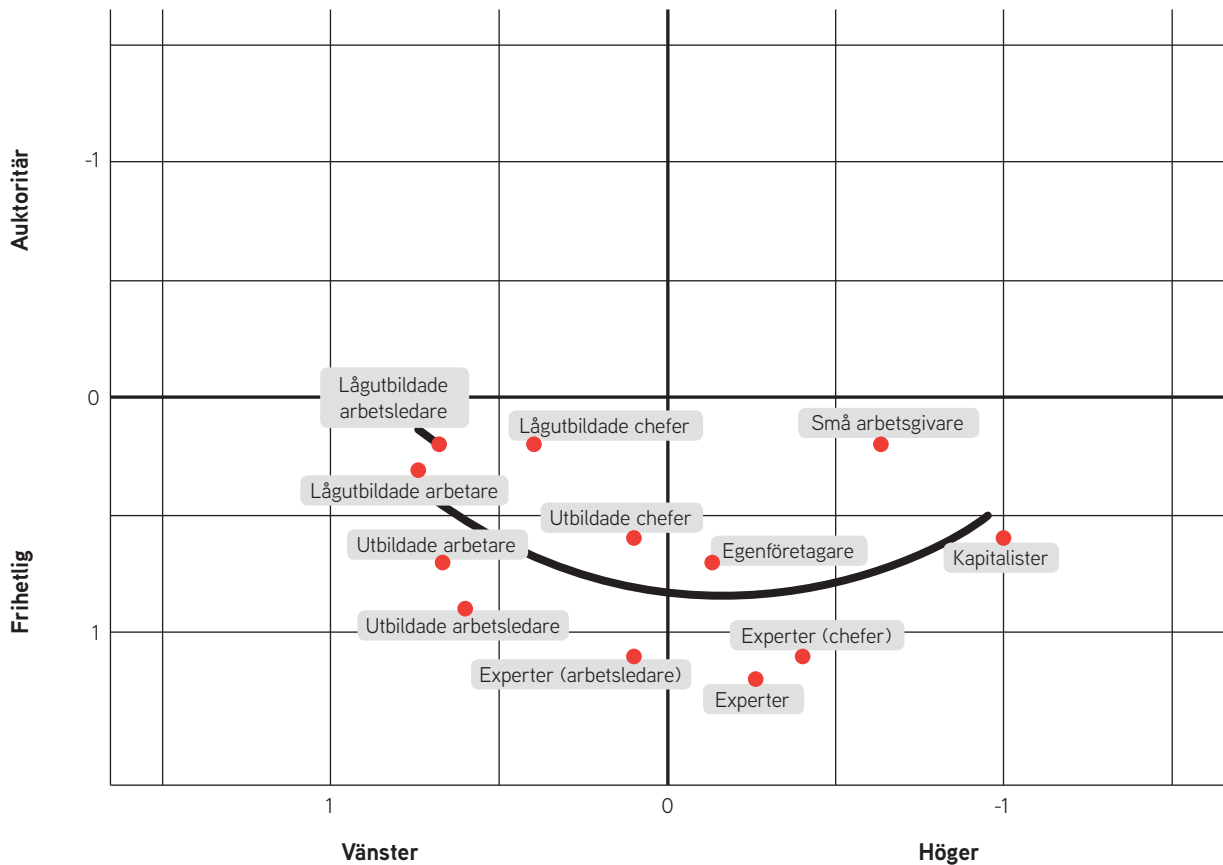
Graf 2. Relation mellan klass och sociokulturell ideologi.

Det kombinerade mönstret i dimensionerna vänster–höger och GAL-TAN illustreras i Graf 3 som en ideologisk kompass med korsade axlar. Den anpassade linjen kan dras åt höger från en vänsterorienterad arbetarklass, till en mer frihetlig övre medelklass, för att sedan röra sig tillbaka uppåt mot det något mindre frihetliga ägarskiktet. Det sammantaget mest intressanta resultatet i Tabell 2 och Graf 3 är att de mest frihetliga klasspositionerna tillhör ett socioekonomiskt högerskikt, medan den i särklass största gruppen (givet Tabell 1) av de mer vänsterorienterade – nämligen lågutbildade arbetare – tillhör de ideologiskt *minst* frihetliga kategorierna i den svenska klasstrukturen.

Denna dynamik står i kontrast till modern partipolitisk tradition, där arbetarvänlig fördelningspolitik tenderar att kombineras med frihetliga visioner, medan en mer auktoritär ansats i frågor om migration, sexualitet och miljö nästan uteslutande har kopplats till en högerorienterad ekonomisk politik.³⁹

Graf 3. Relation mellan klass och ideologi i två dimensioner.

Tabell 3. Ideologisk position per klass och år i Sverige. Snittvärden, 3 klasser.

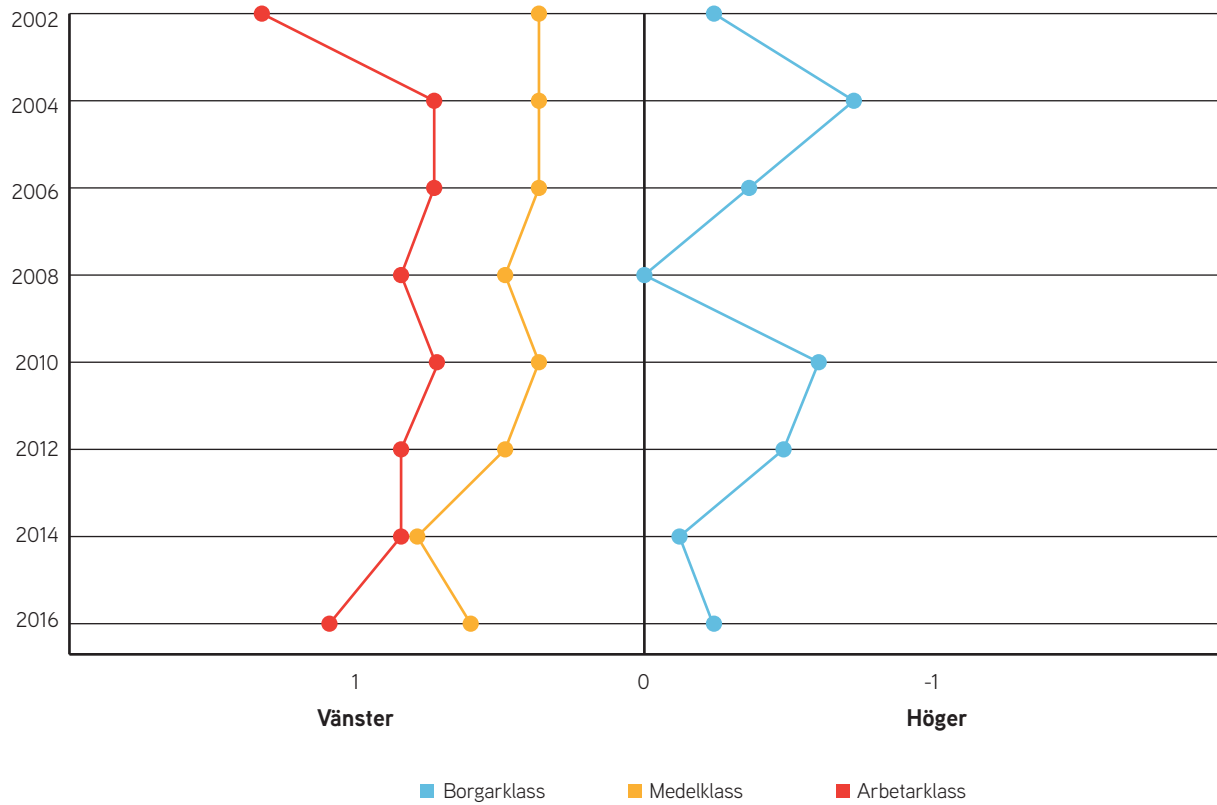
	Vänster/Höger (3/-3)			Frihetlig/Auktoritär (3/-3)		
	Borgare	Medelklass	Arbetarklass	Borgare	Medelklass	Arbetarklass
2002	-0,2	0,3	1,1	0,2	0,3	0,0
2004	-0,6	0,3	0,6	-0,1	0,3	0,0
2006	-0,3	0,3	0,6	0,4	0,6	0,1
2008	0,0	0,4	0,7	0,9	0,6	0,2
2010	-0,5	0,3	0,6	0,8	0,8	0,5
2012	-0,4	0,4	0,7	0,6	0,8	0,4
2014	-0,1	0,7	0,7	1,1	1,2	0,8
2016	-0,2	0,5	0,9	1,2	1,1	0,7
Totalt	-0,3	0,4	0,7	0,6	0,7	0,3

Notering: n=11 077

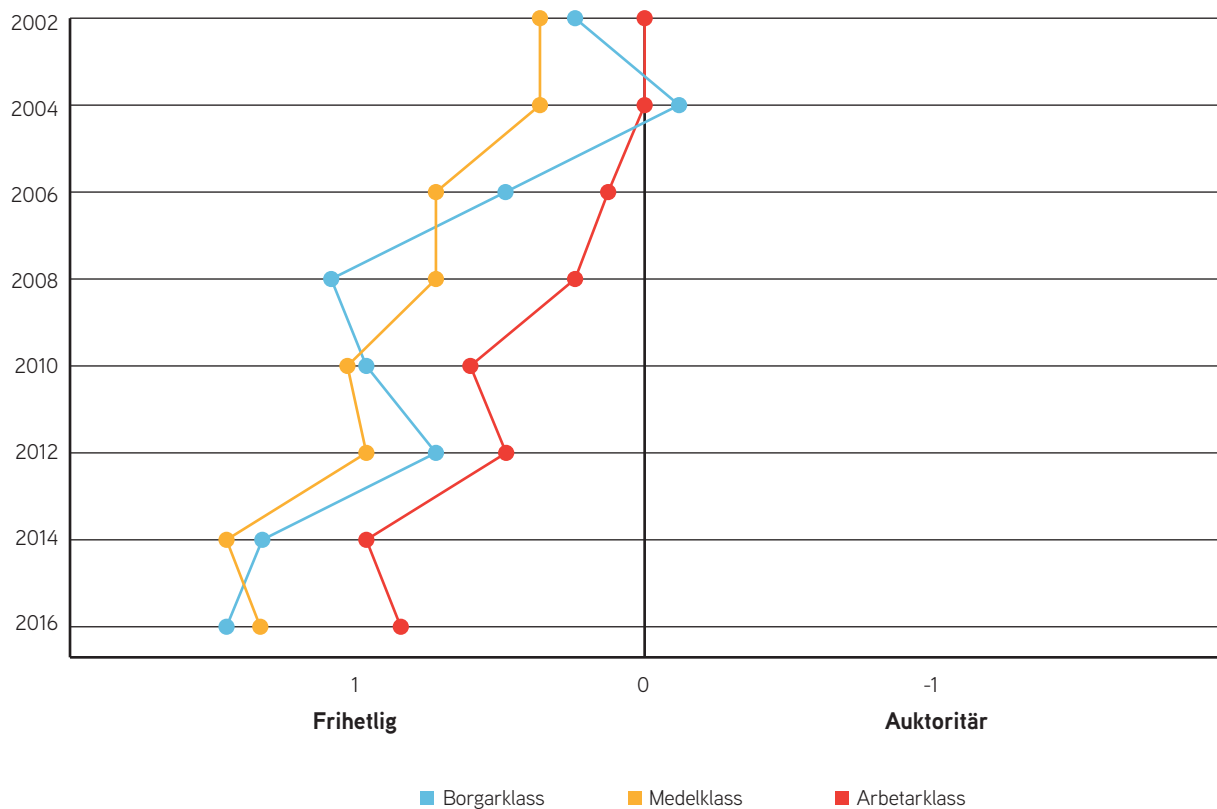
Utveckling över tid

I Tabell 3 används det 3-gradiga klassemat⁴⁰ för att beräkna den ideologiska utvecklingen i Sverige över tid. Som komplement illustreras utvecklingen grafiskt i Graf 4 och 5. Värdena i vänster-höger-skalan uppvisar relativ stabilitet från 2002 till 2016. Om något finns tecken på en mer vänsterinriktad grundinställning, särskilt i medelklassen. Resultaten tyder på att den ideologiska klyftan mellan medelklassen och arbetarklassen krymper genom att medelklassen flyttar åt vänster medan arbetarklassens grundideologi hålls intakt. För GAL-TAN skalan syns en tydlig utveckling i *mer frihetlig riktning för alla klasser* i det 3-gradiga systemet, trots auktoritärismens politiska framgångar på senare år. Arbetarklassen går från 0,0 år 2002 till 0,7 år 2016, medelklassen från 0,3 till 1,1 och borgarklassen från 0,2 till 1,2. Sammanfattningsvis är den ideologiska polariseringen på vänster-höger-skalan – i linje med tesen om klassmedvetande – mer eller mindre intakt över tid. Arbetarklassen utgör den konsekvent mest vänsterorienterade klassen, medan borgarklassen är mest högerorienterad genom alla ESS-rundor.⁴¹

Graf 4. Klass på vänster-höger-skalan över tid.

Graf 5. Klass på GAL-TAN-skalan över tid.

Multivariata resultat

Regressionsmodellerna i Tabell 4 och 5 jämför hur väl klass, hushållsinkomst respektive utbildning förklarar variation i klassrelaterat medvetande (vänster–höger) och GAL-TAN-skalan. Som beskrivits tidigare inkluderar alla modeller ålder och kön som kontroller. Koefficienterna för de nyckelvariablerna är därmed uppskattningar av effekten när ålder och kön hålls konstanta. Koefficienten för kön är positiv och statistiskt signifikant vid 0,01-nivån i alla modeller i både Tabell 4 och 5, vilket innebär att kvinnor – allt annat lika – generellt både är mer vänster och mer frihetliga än män i Sverige.

Klassmedvetande

Tabell 4 består av 3 modeller som jämför den förväntade effekten (prediktorer) av klass, inkomst respektive utbildning på individers positionering i vänster–höger-skalan. Modell 1 är en funktion av Wrights marxistiska klassschema, med lågutbildade arbetare som referenskategori. Modell 2 fokuserar på hushållsinkomst och använder den lägsta decilen som referenskategori. Modell 3 uppskattar effekten av högsta avklarade utbildningsnivå, med avklarat gymnasium som referenskategori.

I linje med de deskriptiva resultaten visar uppskattningarna av Modell 1 i Tabell 4 starka och statistiskt signifikanta effekter av klass-tillhörighet på individers positionering längs vänster–höger-skalan, också när kontrollvariablerna läggs till. Klasskoefficienterna i Modell 1 är alla negativa, vilket innebär att lågutbildade arbetare i genomsnitt är mest vänster av alla positioner i klasstrukturen. Jämfört med referens-kategorin lågutbildade arbetare blir de negativa koefficienterna i princip linjärt större ju högre upp i klasshierarkin man kommer. Resultatet ger alltså statistiskt stöd åt tesen om ett klassbetingat medvetande och förhållningssätt till kapitalismen, i linje med Marx teori.

De alternativa klassystemen i Modell 2 och 3 i Tabell 4 visar också på vissa statistiskt signifikanta effekter. Koefficienterna i Modell 2 visar ett närmast linjärt förhållande mellan inkomst och ideologisk positionering i vänster–höger-skalan – ju högre inkomst, desto mer höger. Effekterna är emellertid endast statistiskt signifikanta för de fyra översta inkomstdecilerna, varav tre är signifikanta vid 0,01-nivån. Modell 3 illustrerar effekterna av olika utbildningsnivåer. Jämfört med referens-kategorin gymnasiekompetens innebär högre utbildning i genomsnitt att personer är mer höger, medan de som bara klarat grundskola eller mindre tenderar att vara mer ideologiskt vänster. I jämförelsen av R^2 -värdena framgår det att utbildning förklarar klart mindre ideologisk varians än inkomst och klass. Vi ser också att R^2 -värdet är högst för Modell 1, vilket tyder på att den marxistiska förståelsen av klass i det här fallet är mer relevant än en klassdefinition baserad på inkomst. Polariseringen är dessutom större mellan koefficienterna i Modell 1 jämfört med Modell 2, vilket också styrker tesen om behovet av en relationell klassanalys framför en icke-relationell sådan.

Tabell 4. Jämförelse av prediktorer för vänster/höger-skala (3/-3)⁴² i Sverige 2002–2014.

Klass (ref: Lågutbildade arbetare)	Modell 1	Hushållets inkomst (ref: Lägsta decilen)	Modell 2	Stutförd utbildning (ref: Gymnasiet)	Modell 3
Kapitalister	-1,71*** (0,19)	Högsta decilen	-1,36*** (0,12)	Universitet/Högskola	-0,39*** (0,05)
Små arbetsgivare	-1,24*** (0,11)	Nionde decilen	-0,63*** (0,11)	Övrig post-gymnasial	-0,11 (0,10)
Egenföretagare	-0,86*** (0,08)	Åttonde decilen	-0,33*** (0,12)	Grundskolan	0,09 (0,07)
Chefer (expert)	-1,08*** (0,14)	Sjunde decilen	-0,25** (0,12)	Mindre än grundskolan	0,40*** (0,07)
Arbetsledare (expert)	-0,61*** (0,17)	Sjätte decilen	-0,07 (0,12)		
Experter	-0,94*** (0,07)	Femte decilen	-0,05 (0,12)		
Utbildade chefer	-0,57*** (0,12)	Fjärde decilen	-0,12 (0,13)		
Utbildade arbetsledare	-0,04 (0,10)	Tredje decilen	-0,04 (0,14)		
Utbildade arbetare	-0,01 (0,05)	Andra decilen	-0,07 (0,15)		
Lågutbildade chefer	-0,28** (0,13)				
Lågutbildade arbetsledare	-0,07 (0,09)				
Ålder	0,01*** (0,00)	Ålder	0,01*** (0,00)	Ålder	0,01*** (0,00)
Kön (ref: Män)		Kön (ref: Män)		Kön (ref: Män)	
Kvinnor	0,43*** (0,04)	Kvinnor	0,54*** (0,04)	Kvinnor	0,63*** (0,04)
Konstant	-0,63*** (0,09)		-0,42*** (0,14)		-0,87*** (0,09)
Observationer	9 734		9 734		9 734
Justerad R ²	0,08		0,07		0,05

Standardavvikelser i parentes.
 *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

GAL-TAN

Precis som förväntat, givet de deskriptiva resultaten i Tabell 2, är klasskoefficienterna i Tabell 5 starkt influerade av relationen till knappa färdigheter. Positiva koefficienter för en klassposition indikerar en mer frihetlig inställning än den genomsnittlige lågutbildade arbetaren. Modell 1 i Tabell 5 visar statistiskt signifikanta resultat på omkring 0,5 för positioner i kolumnen för "utbildade" och resultat på omkring 1,0 för expertkolumnen. I kontrast till Tabell 2 syns i Tabell 5 ingen signifikant skillnad mellan de tre mest auktoritära positionerna (små arbetsgivare, lågutbildade chefer och lågutbildade arbetsledare) och referenskategorin lågutbildade arbetare. Detta beror på att en del av skillnaden i medelvärden handlar om klassamhällets könsstruktur. Ungefär 60 procent av lågutbildade arbetstagare i urvalet är kvinnor, som i genomsnitt är mer frihetliga än män. När köns- och ålderseffekter hålls konstanta – alltså när klasspositioner jämförs för personer med samma ålder och kön – är lågutbildade arbetare lika auktoritära som små arbetsgivare, lågutbildade chefer och lågutbildade chefer.

Med det sagt är det, givet resultaten i Tabell 5, tveksamt om klass kan ses som den direkta mekanismen för GAL-TAN-positionering. Förhållandet till knappa färdigheter är i Sverige starkt knutet till licenser och legitimationer som utfärdas i utbildningssystemet. Som Tabell 5 indikerar förklarar utbildningsnivå betydligt mer variation i GAL-TAN-skalan än både klass och inkomst (det justerade R^2 -värdet är 0,09 i Modell 3, jämfört med 0,05 i Modell 1 och endast 0,03 i Modell 2). I genomsnitt är de som fullgjort en universitetsutbildning betydligt mer frihetliga än de som har gymnasiet som högsta kvalifikation, medan de med lägst utbildningsnivå är betydligt mer auktoritära. Sammantaget tyder koefficienterna i Modell 3 i Tabell 5 på ett linjärt förhållande mellan utbildning och GAL-TAN – ju högre utbildningsnivå en person har, desto mer frihetlig kommer hen sannolikt att vara. Att helt utesluta klasseffekten är emellertid förhastat, vilket jag kommer återkomma till i diskussionsdelen.

Tabell 5. Jämförelse av prediktorer för GAL-TAN (3/-3)⁴³ i Sverige 2002–2014.

Klass (ref: Lågutbildade arbetare)	Modell 1	Hushålllets inkomst (ref: Lägsta decilen)	Modell 2	Slutförd utbildning (ref: Gymnasiet)	Modell 3
Kapitalister	0,56*** (0,19)	Högsta decilen	0,56*** (0,12)	Universitet/Högskola	0,97*** (0,05)
Små arbetsgivare	0,13 (0,11)	Nionde decilen	0,00 (0,11)	Övrig post-gymnasial	0,62*** (0,09)
Egenföretagare	0,51*** (0,08)	Åttonde decilen	-0,15 (0,12)	Grundskolan	-0,32*** (0,06)
Chefer (expert)	1,03*** (0,13)	Sjunde decilen	-0,12 (0,12)	Mindre än grundskolan	-0,39*** (0,07)
Arbetsledare (expert)	0,93*** (0,17)	Sjätte decilen	-0,21* (0,12)		
Experter	0,92*** (0,07)	Femte decilen	-0,15 (0,12)		
Utbildade chefer	0,47*** (0,12)	Fjärde decilen	-0,02 (0,13)		
Utbildade arbetsledare	0,76*** (0,10)	Tredje decilen	0,04 (0,14)		
Utbildade arbetare	0,50*** (0,05)	Andra decilen	-0,04 (0,15)		
Lågutbildade chefer	-0,07 (0,13)				
Lågutbildade arbetsledare	-0,06 (0,09)				
Ålder	-0,01*** (0,00)	Ålder	0,01*** (0,00)	Ålder	-0,00 (0,00)
Kön (ref: Män)		Kön (ref: Män)		Kön (ref: Män)	
Kvinnor	0,61*** (0,04)	Kvinnor	0,51*** (0,04)	Kvinnor	0,40*** (0,04)
Konstant	-0,39*** (0,09)		0,01 (0,14)		-0,26*** (0,08)
Observationer	9 734		9 734		9 734
Justerad R ²	0,05		0,03		0,09

Standardavvikelser i parentes.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

KAPITEL 7.

Diskussion: Klasspolitikens potential

Klassbegreppets nytta

En vanlig kritik av klassbegreppet är att klass, till skillnad från juridiskt definierade enheter som yrken och inkomstnivåer, inte är en riktig kategori utan bara en akademisk konstruktion.⁴⁴ Klass, som greppbart fenomen, *finns inte*. Men huruvida klass är en "riktig" kategori eller inte är i grunden en felställd fråga. Klassbegreppet måste utvärderas efter dess förmåga att identifiera empiriska mönster och kausala mekanismer som påverkar människors liv, oberoende av dessa människors identifikation med en klass eller om klasserna är formellt (juridiskt) avgränsade. Resultaten i rapporten understryker den empiriska relevansen av marxistiska klasskategorier.

Skeptikern kan såklart hitta invändningar. Givet att det är relativt små skillnader i förklarad varians mellan modellerna och att närmare 90 procent av variansen framstår som slumpmässig, uppstår kanske frågan om sociostrukturella variabler som klass ens är av samhällsvetenskaplig nytta? Som svar på detta vill jag anföra följande: För det första är en stor del av den observerade variansen i intervjuunderlag *alltid* slumpmässig till följd av mätproblem, exempelvis påverkat av brist på uppmärksamhet under intervjun eller att svarsalternativen upplevs som tvetydiga.⁴⁵ Den "förklarbara variansen" är därför betydligt mindre än den totala variansen i modellerna. För det andra är syftet med studien inte att producera exakta förutsägelser av individuella nivåer i skalorna vänsterhöger och GAL-TAN, utan att bedöma relationen mellan klass och de bägge svarsvariablerna. Av den anledningen är R^2 -värdena i Tabell 4 och 5 huvudsakligen intressanta för jämförelser av modellerna. Ett lågt eller högt R^2 -värde ändrar inte betydelsen av en koefficient och ett lågt R^2 -värde förtar heller inte en statistiskt signifikant effekt (prediktor).

Vad den bedömda relationen visar är ett starkt stöd för de föreslagna hypoteserna. Sammansättningen av den svenska klasstrukturen bekräftar att arbetarklassen – eller lågutbildade arbetstagare – är den enskilt största klasspositionen. De multivariata resultaten visar en systematisk koppling mellan klass och medvetande, där klasstrukturen är ideologiskt polariserad mellan kapitalister och lågutbildade arbetare på det sätt som den marxistiska teorin förutspår. Slutligen finns det en korrelation mellan klass och sociokulturella attityder i Sverige. Att visa dessa hypotesers validitet är inte ett "bevis" på att den övergripande marxistiska ramen är korrekt, men det visar att klass har en genomgripande effekt på individuell subjektivitet och att denna systematiska relation är intakt trots de senaste årens politiska förändringar.

» **RESULTATEN
I RAPPORTEN
UNDERSTRYKER
DEN EMPIRISKA
RELEVANSEN AV
MARXISTISKA
KLASSKATEGORIER**

Klass som ideologisk mekanism

På en mer detaljerad nivå är en central fråga i vilken utsträckning kausala mekanismer kan särskiljas från rent deskriptiva empiriska mönster. Genom att enbart titta på regressionskoefficienterna i Tabellerna 4

och 5 är den enklaste slutsatsen att klass är den viktigaste mekanismen för medvetande i vänster–höger-led medan utbildning är den primära mekanismen för ideologisk stratifiering på GAL-TAN-skalan. Jag kommer att bestrida den senare delen, men låt oss ändå undersöka en teoretisk motivering för denna förenklade slutsats.

Om vi börjar med klass som mekanism i vänster–höger-skalan så kan det förklaras genom en enkel modell grundad på självintresse och rationalitet. En lågutbildad arbetare som förespråkar en omfördelning av resurser och makt säger i praktiken "jag vill ha mer makt och resurser". Människors klassposition formar deras medvetande eftersom den går hand i hand med deras ekonomiska autonomi och därmed deras materiella intresse.⁴⁶ När det gäller sociokulturella attityder och tesen om "de lågutbildades auktoritärism" är det inte direkt uppenbart hur högre utbildning som sådan kan fungera som en mekanism för ökad frihetlighet. Mer detaljerad utbildningsdata skulle ha möjliggjort en uppdelad analys av olika akademiska karriärer, men det är exempelvis oklart varför en examen i kemi skulle göra en person mer frihetlig. En mer trolig förklaring är att människor vid universitetet exponeras för en internationell och kulturellt heterogen miljö.

Så till min invändning. Även om det finns ett empiriskt övertygande underlag för tesen om utbildning som mekanism för GAL-TAN-position är detta inte, som Houtman hävdar, fog för att helt avfärda klasstillhörighetens roll. En sådan slutsats missar en central sociologisk lärdom vad gäller just utbildning, nämligen att den i sig inte är slumpmässigt fördelad utan i stor utsträckning påverkad av en persons ursprungsklass.⁴⁷ Mer konkret är svenska arbetarklassfamiljer mindre riskbenägna och därför (trots avgiftsfria universitet och relativ jämlikhet) betydligt mer böjda att uppmuntra den "säkrare" och mer omedelbart lönsamma möjligheten till lönearbete framför en universitetsutbildning vars avkastning anses osäker.⁴⁸ Utbildning må vara den direkta mekanismen för sociokulturella attityder, men utbildningsbanan formas i ett första steg av personens klassbakgrund.

Rapportens begränsningar

Rapportens exakta resultat måste tolkas i ljuset av flera vetenskapliga begränsningar. Även om den sammanställda ESS-databasen ger rik och värdefull data gör det begränsade antalet observationer att en mer detaljerad analys för enskilda år inte är möjlig. Det innebär också att effekten av enskilda svar är högre än önskvärt, särskilt för medelvärdena hos borgarklassen i Tabell 3. Denna begränsning ska dock inte överdrivas – urvalet i den här rapporten är betydligt större än i många jämförbara studier.⁴⁹

När det gäller operationaliseringen⁵⁰ av klasstrukturen påverkas den både av begränsningar i datamaterialet och av teoretiska kompromisser. Jag har exempelvis inte kunnat beakta familjemedlemmar eller social bakgrund i kodningen av klassschemat. En lågutbildad arbetare som är gift med en kapitalist eller har rika föräldrar är inte i samma situation som en vars inre krets också hör till arbetarklassen. Det är högst troligt att vissa människor uttrycker åsikter som står i kontrast till deras individuella klassintresse, men som samtidigt ligger i linje med hushållets genomsnittliga intresse. ESS ger annars en bra uppsättning variabler för

» **UTBILDNING MÅ
VARA DEN DIREKTA
MEKANISMEN FÖR
SOCIOKULTURELLA
ATTITYDER, MEN
UTBILDNINGSBANAN
FORMAS I ETT
FÖRSTA STEG
AV PERSONENS
KLASSBAKGRUND**

att konstruera klasschemat, men färre lämpliga indikatorer för konstruktionen av skalorna vänster–höger och GAL-TAN. En bättre tillgång till klassrelaterade variabler skulle ha möjliggjort en mer detaljerad analys av hur sociala positioner och individuell subjektivitet hänger samman, vilket potentiellt hade avslöjat fler intressanta mönster inom ramen för klassmedvetandet. Sammantaget innebär användandet av en allmän databas som ESS oundvikligen vissa kompromisser i förhållande till Wrights skraddarsydda enkätdesign, men likheten i utfall visar ändå att resultatet följer den teoretiska modellen väl.

Politiska konsekvenser och slutsatser

Sverigedemokraternas intåg har onekligen förändrat det politiska läget i Sverige, men i motsats till vad många bedömare hävdar så finns inget stöd för att den politiska förändringen återspeglas i en liknande ideologisk förändring. Resultaten i rapporten visar istället att det inte går att sätta likhetstecken mellan en nedgång i klassröstning och en minskning i klassmedvetande eller klassbaserad ideologi. Mönstret med en ideologiskt vänsterorienterad arbetarklass och en högerorienterad borgarklass har i princip hållits oförändrat mellan 2002 och 2016, samtidigt som alla klasspositioner blivit mer frihetliga under samma period.

Varför ser vi då en nedgång i klassröstning? En faktor är vad som i samhällsvetenskaplig forskning brukar benämnas *issue salience*, alltså vilka frågor som står i den politiska debattens mitt. Sociokulturella frågor har blivit mer framträdande i den svenska och europeiska debatten, delvis på grund av yttre förhållanden som ökad migration, men också på grund av bristande konflikt i den socioekonomiska vänster–höger-dimensionen.⁵¹ Precis som flera systerpartier i Europa har Socialdemokraterna i Sverige alltmer kommit att överge sina socialistiska rötter och istället anammat ett marknadsvänligt och mindre klassbaserat tillvägagångssätt. I kombination med en omvänd tendens hos Moderaterna, främst under Fredrik Reinfeldt, har resultatet sedan 1980-talet varit en stadig konvergens i väljares uppfattning av den ideologiska inriktningen hos Sveriges två största partier.⁵² Istället för en tydlig motsättning mellan politiska ideal får vi en administrativ (och abstrakt) kraftmätning i "regeringsduglighet" och "ansvar".

Den marxistiske statsvetaren Adam Przeworski förutspådde redan för 30 år sedan att socialistiska partier, i jakt på nya väljargrupper, skulle leda till att alienera sina kärnväljare i arbetarklassen och därmed underminera deras organisering som klass.⁵³ Mycket tyder också på att skiftet från ideologisk konflikt till ideologisk konsensus bara öppnat för nya partier och nya konflikter. Det är effekter som den moderna socialdemokratin av allt att döma har förbisett, eller åtminstone underskattat. Den politiska filosofen Chantal Mouffe har återkommande menat att socialdemokratin problem bottnar i en illusion, nämligen att man tror sig kunna kringgå samhällets fundamentala intressekonflikter genom att inte definiera några politiska fiender.⁵⁴ För om det är som resultaten i rapporten gör gällande, att klasser faktiskt *är* klasser i marxistisk mening – det vill säga, att olika klasspositioners materiella intressen är ideologiskt polariserade, konkurrerar och ibland är antagonistiska – då är det omöjligt att vädja till politiskt stöd från alla utan att samtidigt förlora stöd från vissa. Förhållandet mellan klassröstning och faktisk

» MÖNSTRET MED EN IDEOLOGISKT VÄNSTERORIENTERAD ARBETARKLASS OCH EN HÖGERORIENTERAD BORGARKLASS HAR I PRINCIP HÅLLITS OFÖRÄNDRAT MELLAN 2002 OCH 2016

» **MÄNNISKOR I DEN SVENSKA ARBETAR-KLASSEN KÄNNER FORTFARANDE ATT DET KAPITALISTISKA SYSTEMET INTE GAGNAR DEM**

klassbaserad ideologi måste ses i denna kontext: Klassmedvetande är en tendens till ideologisk polarisering som grundas i relationer av ägande och exploatering; dess avtryck i den politiska verkligheten är i slutändan en fråga om representation, eftersom klassröstning är beroende av politiska partiers representation som klasspartier.

De ideologiska mönster som rapporten blottlägger innebär onekligen en del svåra utmaningar för etablerade svenska partier, inte minst för Socialdemokraterna. Med en fördelningspolitiskt vänsterorienterad arbetarklass (och en medelklass som rör sig i samma riktning) finns en bred grund för progressiv politik, men att återta platsen i den politiska debattens centrum och vinna arbetarklassens förtroende lär inte bli enkelt. Som Evans och Tilley påpekar kommer det sannolikt inte räcka att bara gå åt vänster – vissa drag behöver också göras för att neutralisera konflikter i frågor om exempelvis migration och integration.⁵⁵ Samtidigt tyder rapportens resultat på att den viktigaste övergripande åtgärden för progressiva krafter måste vara att sätta konflikten mellan vänster och höger i centrum. Om man misslyckas med det, och fördelningspolitiska frågor blir perifera, ser det ideologiska majoritetsförhållandet helt annorlunda ut.

Oavsett vilken politisk väg som väljs är det säkert att säga att klassbaserad ideologi inte är en relik från en svunnen tid. Människor i den svenska arbetarklassen känner fortfarande att det kapitalistiska systemet inte gagnar dem på samma sätt som det gynnar de högre klasserna. Förhållandet mellan klass och röstbeteende må vara svagare än tidigare, men förhållandet mellan klass och ideologi är fortsatt stabilt. Det måste den breda vänstern inse för att bli slagkraftig också i framtiden.

Referenser

- Alwin, D. & Krosnick, J. (1991) 'The Reliability of Survey Attitude Measurement: The Influence of Question and Respondent Attributes', *Sociological Methods & Research*, 20(1): 139–181.
- Bakker, R. & Hobolt, S. (2013) 'Measuring Party Positions', in Evans, G. & de Graaf, N. (eds.), *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class and Religious Cleavages in Cross-National Perspective*, Oxford University Press.
- Boudon, R. (1974) *Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*, John Wiley & Sons Inc.
- Butler, D. & Kavanagh, D. (1984) *The British General Election of 1983*. Basingstoke: Macmillan.
- Breen, R. & Goldthorpe, J. (1997) "Explaining educational differentials: Towards a formal Rational Action Theory", *Rationality and Society*, 9(3): 275–305.
- Clark, T. & Lipset, S. M. (1991) 'Are social classes dying?', *International Sociology*, 6(4): 397–410.
- Cohen, G. A. (2000) [1978] *Karl Marx's Theory of History: A Defence*, New Jersey: Princeton University Press.
- Dahrendorf, R. (1959) *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford: Stanford University Press.
- Dalton, R. (2008) *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, 5th edition, Chatham, NJ: Chatham House Publishers.
- Eidlin, B. (2014) 'Class formation and class identity: Birth, death, and possibilities for renewal'. *Sociological Compass*, 8(8): 1045–1062.
- Evans, G. & Tilley, J. (2017) *The New Politics of Class*, Oxford: Oxford University Press.
- ESS (2014) 'Weighting European Social Survey Data', *European Social Survey*, 25 april.
- Goldthorpe, J. (1996) 'Class Analysis and the Reorientation of Class Theory: The Case of Persisting Differentials in Educational Attainment', *British Journal of Sociology*, 47: 481–505.
- Grusky, D. (2005) "Foundations of a neo-Durkheimian Class Analysis", in Wright (ed), *Approaches to Class Analysis*, Cambridge University Press.
- Houtman, D. (2003) 'Lipset and "Working-Class" Authoritarianism', *The American Sociologist*, 34(1/2): 85–103.
- Kohn, M. & Schooler, C. (1969) 'Class, occupation, and orientation', *American Sociological Review*, 34(5): 659–678.
- Kulin, J. & Svallfors, S. (2013) 'Class, Values, and Attitudes Towards Redistribution: A European Comparison', *European Sociological Review*, 29(2): 155–167.
- Leiulfstrud, H., Bison, I. & Jensberg, H. (2005) 'Social Class in Europe', *European Social Survey 2002/2003*, NTU Social Research Ltd., Trondheim.
- Lipset, S. M. (1959) 'Democracy and Working-Class Authoritarianism', *American Sociological Review*, 24: 482–502.
- Livingstone, D. & Scholtz, A. (2016) 'Reconnecting class and production relations in an advanced capitalist 'knowledge economy': Changing class structure and class consciousness', *Capital & Class*, 40(3): 469–493.
- Lukács, G. (1971) [1923] *History and Class Consciousness*, London: Merlin Press.

- Marshall, G., Newby, H., Rose, D., & Vogler, C. (1988) *Social Class in Modern Britain*, London: Hutchinson.
- Marx, K. (2012) [1859] *A Contribution to the Critique of Political Economy*, General Books LLC.
- Marx, K. (1993) [1894] *Capital Volume III*, Penguin Classics.
- McNamee, S. & Vanneman, R. (1987) 'The class structure of job rewards: A canonical analysis', *Work and Occupations*, 14(2): 190–215.
- Mudde, C. (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press.
- Oesch, D. (2008), 'Explaining Workers' Support for Right-wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway and Switzerland', *International Political Science Review*, 29(3): 349–73.
- Oscarsson, H. & Holmberg, S. (2016) *Svenska väljare*, Wolters Kluwer.
- Oskarson, M. and Demker, M. (2015) 'Room for realignment: The working-class sympathy for Sweden Democrats', *Government and Opposition* 50(4): 629–651.
- Poulantzas, N. (1975) *Classes in Contemporary Capitalism*, London: Verso.
- Przeworski, A. (1985) *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rennwald, L. & Evans, G. (2014) When Supply Creates Demand: Social Democratic Party Strategies and the Evolution of Class Voting, *West European Politics*, 37:5, 1108–1135.
- Roemer, J. (1982) *A General Theory of Exploitation and Class*, Cambridge: Harvard University Press.
- Rothstein, B. (2017) "Politikens höger-vänster har börjat spela ut sin roll", *DN Debatt*, 20 maj 2017.
- Rydgren, J. (ed.) (2013) *Class Politics and the Radical Right*, Routledge.
- Svallfors, S. (1991) 'The Politics of Welfare Policy in Sweden: Structural Determinants and Attitudinal Cleavages', *British Journal of Sociology*, 42: 609–634.
- Western, J. (1999) 'Who thinks what about capitalism? Class consciousness and attitudes to economic institutions', *Journal of Sociology*, 35(3): 351–370.
- Wright, E. O. (1985) *Classes*, London: Verso.
- Wright, E. O. ed. (1989) *Debates on Classes*, London: Verso.
- Wright, E. O. (1997) *Class Counts: comparative studies in class analysis*, Cambridge University Press.
- Wright, E. O. (2005) *Approaches to class analysis*, London: Verso.

Noter

- 1 Lukács, G. (1971 [1923]) *History and Class Consciousness*; Wright, E.O. (1985) *Classes*.
- 2 Wright, E.O. (1997) *Class Counts*; Western, J. (1999) 'Who thinks what about capitalism? Class consciousness and attitudes to economic institutions', *Journal of Sociology*, 35(3): 351–370; Livingstone, D. & Scholtz, A. (2016) 'Reconnecting class and production relations in an advanced capitalist 'knowledge economy': Changing class structure and class consciousness', *Capital & Class*, 40(3): 469–493.
- 3 Eidlin, B. (2014) 'Class formation and class identity: Birth, death, and possibilities for renewal'. *Sociological Compass*, 8(8): 1045–62.
- 4 Till exempel Mudde, C. (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*; Rydgren, J. (ed.) (2013) *Class Politics and the Radical Right*.
- 5 Evans, G. & Tilley, J. (2017) *The New Politics of Class*.
- 6 Marx, K. (1993 [1894]) *Capital Volume III*.
- 7 Som illustrativt exempel kan vi leka med tanken att alla världens läkarlegitimationer helt plötsligt gjordes giltiga i Sverige. Följden av den förändrade balansen i utbud och efterfrågan för dagens svenska läkare skulle bli en kraftig press nedåt på löner och villkor, trots att dessa läkares absoluta humankapital (produktivitet) vore oförändrat. Den nationellt knutna legitimationen med tillhörande kvalifikationskrav är som exkluderande barriär avgörande för läkaryrkets höga status.
- 8 Roemer, J. (1982) *A General Theory of Exploitation and Class*.
- 9 Exempelvis Kohn & Scholer (1969), McNamee & Vanneman (1987) och Wright (1997). (Se litteraturlista.)
- 10 Lukács, G. (1971 [1923]) *Historia och klassmedvetande*, s. 48.
- 11 För en genomgång av det empiriska användandet av "klassmedvetande", se Livingstone & Scholtz (2016: 481–483).
- 12 Wright, E.O. (1997) *Class Counts*, s. 383.
- 13 Livingstone, D. & Scholtz, A. (2016) 'Reconnecting class and production relations in an advanced capitalist 'knowledge economy': Changing class structure and class consciousness', *Capital & Class*, 40(3): 469–493.
- 14 Kulin, J. & Svallfors, S. (2013) 'Class, Values, and Attitudes Towards Redistribution: A European Comparison', *European Sociological Review*, 29(2): 155–167.
- 15 Wright, E.O. (1985) *Classes*, s. 242–250.
- 16 Lipset, S. (1959) "Democracy and Working-Class Authoritarianism", *American Sociological Review*, 24: s. 485 [min översättning].
- 17 Houtman, D. (2003) 'Lipset and "Working-Class" Authoritarianism', *The American Sociologist*, 34(1/2): s. 86.
- 18 Oskarson, M. and Demker, M. (2015) 'Room for realignment: The working-class sympathy for Sweden Democrats', *Government and Opposition* 50(4): s. 636.
- 19 Se exempelvis Oesch (2008) och Rydgren (2013) i referensförteckningen.
- 20 Rothstein, B. (2017) "Politikens höger-vänster har börjat spela ut sin roll", *DN Debatt*, 20 maj 2017.

- 21 Butler, D. & Kavanagh, D. (1984) *The British General Election of 1983*, s. 8.
- 22 Clark, T. & Lipset, S. M. (1991) 'Are social classes dying?', *International Sociology*, 6(4): 397–410, s. 408.
- 23 Dalton, R. (2008) *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, s. 157.
- 24 Mudde, C. (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*.
- 25 Oskarson, M. and Demker, M. (2015) 'Room for realignment: The working-class sympathy for Sweden Democrats', *Government and Opposition* 50(4): s. 630.
- 26 Evans, G. & Tilley, J. (2017) *The New Politics of Class*, s. 146.
- 27 Cohen, G. A. (2000 [1978]) *Karl Marx's Theory of History: A Defence*.
- 28 En testkörning på enbart Runda 8 visade inte några betydande skillnader vad gäller regressionsresultat.
- 29 Att ha vad Wright (1997: 26–28) kallar för en "direkt klassposition" är att få sina intressen formade genom sin relation till exploateringsprocessen. Som framgår av kriterium c) innefattar exploateringen skördandet av arbetskraftens frukter – det förutsätter alltså ett anställningsförhållande. Som Wright påpekar har personer utanför arbetskraften ofta "medlade klasspositioner" – deras förhållande till produktionsmedlen är medlat via någon social relation. Att inte spåra människors indirekta klasspositioner var ett pragmatiskt val – datan gjorde det inte möjligt att göra det på ett trovärdigt sätt – och när fokus låg på direkta klasspositioner kunde personer utan anställning inte inkluderas.
- 30 Enkelt förklarar *operationalisering* en process för att definiera mätningen av något som i sig inte är direkt mätbart, exempelvis ett teoretiskt begrepp.
- 31 Leiulforsrud, H., Bison, I. & Jensberg, H. (2005) 'Social Class in Europe', *European Social Survey 2002/2003*, Trondheim: NTU Social Research Ltd.
- 32 Wright, E. O. (1997) *Class Counts*, s. 82.
- 33 Wright, E. O. (1989) *The Debate on Classes*, s. 61.
- 34 Frågan går utanför den vanliga förståelsen av vänster–höger-skalan, men ämnar – i linje med aspekter i Wrights originalkategorier *pro-worker* och *pro-capitalist* – fånga en mer allmän kritik av kapitalismen som system, där strävan efter evig ackumulation (i längden rikedom) antas vara en motor.
- 35 Wright, E. O. (1985) *Classes*, s. 146–147.
- 36 Lukács, G. (1971 [1923]) *Historia och klassmedvetande*.
- 37 Cohen, G. A. (2000 [1978]) *Karl Marx's Theory of History: A Defence*.
- 38 Wright, E. O. (1997) *Class Counts*, s. 85
- 39 Bakker, R. & Hobolt, S. (2013) 'Measuring Party Positions', in Evans, G. & de Graaf, N. (eds.), *Political Choice Matters: Explaining the Strength of Class and Religious Cleavages in Cross-National Perspective*, s. 40.
- 40 Som förklaras i metodavsnittet komprimeras Wrights 12-gradiga schema från Figur 1 då enligt följande: *Borgarklass* (1 + 2 + 4 + 5 + 7), *Medelklass* (3 + 6 + 8 + 9 + 10 + 11) och *Arbetarklass* (12).
- 41 Det bör noteras att det, trots komprimeringen till 3 klasser, blir väl små urval för vissa celler när systemet bryts ner på årsbasis. Detta gäller främst borgarklassen, vilket sannolikt delvis kan förklara den större variationen för den kategorin i Graf 4 och 5.
- 42 Jämfört med referenskategorierna signalerar positiv siffra en vänstereffekt och negativ siffra en högereffekt.
- 43 Jämfört med referenskategorierna signalerar positiv siffra mer frihetlig, negativ siffra mer auktoritär.

- 44 Grusky, D. (2005) "Foundations of a neo-Durkheimian Class Analysis", in Wright (ed), *Approaches to Class Analysis*.
- 45 Alwin, D. & Krosnick, J. (1991) 'The Reliability of Survey Attitude Measurement: The Influence of Question and Respondent Attributes', *Sociological Methods & Research*, 20(1): 139–181.
- 46 Wright, E O. (1985) *Classes*, s. 259–278; Marshall, G., Newby, H., Rose, D., & Vogler, C. (1988) *Social Class in Modern Britain*, s. 179–183; Svallfors, S. (1991) 'The Politics of Welfare Policy in Sweden: Structural Determinants and Attitudinal Cleavages', *British Journal of Sociology*, 42: s. 619.
- 47 Boudon, R. (1974) *Education, Opportunity, and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*; Goldthorpe, J. (1996) 'Class Analysis and the Reorientation of Class Theory: The Case of Persisting Differentials in Educational Attainment', *British Journal of Sociology*, 47: 481–505.
- 48 Breen, R. & Goldthorpe, J. (1997) "Explaining educational differentials: Towards a formal Rational Action Theory", *Rationality and Society*, 9(3): 275–305.
- 49 Se exempelvis Wright (1997), Kulin & Svallfors (2013) och Scholtz & Livingstone (2016).
- 50 Enkelt förklarar är *operationalisering* en process för att definiera mätningen av något som i sig inte är direkt mätbart, exempelvis ett teoretiskt begrepp.
- 51 Rennwald, L. & Evans, G. (2014) "When Supply Creates Demand: Social Democratic Party Strategies and the Evolution of Class Voting", *West European Politics*, 37:5, 1108–1135.
- 52 Oscarsson, H. & Holmberg, S. (2016) *Svenska väljare*, s. 209.
- 53 Przeworski, A. (1985) *Capitalism and Social Democracy*.
- 54 Mouffe, C. (2013) *Agonistics: Thinking the World Politically*.
- 55 Evans, G. & Tilley, J. (2017) *The New Politics of Class*, s. 194.

Klass i Sverige

- Rapport 1: Klass, identitet och politisk mobilisering
- Rapport 2: Arbetarlitteraturen och klassamhället
- Rapport 3: Arbetarklassens symboliska utplåning i medelklassens medier
- Rapport 4: Mediekapitalet
- Rapport 5: Nomaderna på den svenska arbetsmarknaden
- Rapport 6: Det nya arbetslivet: management-by-stress
- Rapport 7: Svängdörrarnas förlovade land
- Rapport 8: Vilka är "vi" i jämställdhetspolitiken?
- Rapport 9: Klassamhällets tystade röster och perifera platser
- Rapport 10: En fråga om klass i framtidsstaden Malmö
- Rapport 11: I väntan på klasspolitik